

Ambtshuis te Nijkerk

Bouwhistorische verkenning met waardestelling

VAN ROOIJ
BOUWHISTORIE
ERFGOEDADVIES

Inhoud

Inhoud	2
1 Inleiding	3
1.1 Aanleiding	3
1.2 Administratieve gegevens	4
1.3 Doel- en vraagstelling	4
1.4 Methode	4
2 Historische ontwikkeling	6
2.1 Nijkerk	6
2.2 Arkervaart	8
2.3 Amptsjonkers	9
3 Bouw- en gebruiksgeschiedenis	12
3.1 1743 Bouw van huis met schuur aan de Vaart	12
3.2 1771 Verbouw tot Amptshuis	12
3.3 Leven en oeuvre van landmeter en bouwmeester Jan Bolten	13
3.4 1795 Raadhuis voor de gemeente Nijkerk	16
3.5 1938 Verbouwing van het raadhuis	20
3.6 1979 Verbouwing tot gemeentehuis	23
3.7 2013 Verbouwing	26
4 Bouwhistorische beschrijving	27
4.1 Beknopte stedenbouwkundige context	27
4.2 Bouwmassa	27
4.3 Exterieur	29
4.4 Ruimtelijke indeling	32
4.5 Constructie	34
4.6 Interieur	37
4.7 Fasering	49
5 Intrinsieke waardestelling	50
5.1 Inleiding	50
5.2 Exterieur	50
5.3 Constructie	50
5.4 Interieur	51
6 Conclusie en advies	53
6.1 Conclusie	53
6.2 Advies	56
Literatuur	57
Websites/Digitale bronnen	57

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In opdracht van BOEI heeft Van Rooij Bouwhistorie & Erfgoedadvies op 12 mei 2025 een bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd naar het historische stadhuis van de gemeente Nijkerk (figuur 1). Het onderzoek, in de vorm van een bouwhistorische verkenning met waardestelling, vond plaats in het kader van de ontwikkeling van het stadhuiscomplex aan de Kolkstraat. Naar aanleiding van de ontwikkelingsplannen van het pand wordt door de gemeente een bouwhistorische verkenning vereist waarbij de intrinsieke waarden van het Rijksmonument in kaart worden gebracht. Het bouwhistorisch onderzoek, in de vorm van een bouwhistorische verkenning met waardestelling, heeft tot doel de bouw- en gebruiksgeschiedenis van het object op hoofdlijnen te onderzoeken, in kaart te brengen welke onderdelen uit welke fasen aanwezig zijn en wat hiervan de waarde is. De uitkomsten van het onderzoek dienen als onderlegger voor de besluitvorming rondom Kolkstraat 27.

Figuur 1. Locatie van het raadhuis net ten noorden van de historische kern van Nijkerk.

Het betreft hier een Rijksmonument (30990). De inleiding van de redengevende omschrijving van Kolkstraat 27 luidt als volgt; *Monumentaal herenhuis, (thans onderdeel van het stadhuis) bestaande uit twee parallel lopende vleugels, waarvan de achterste aan de noordzijde verder uitspringt dan de voorste en driezijdig gesloten is. Voorste vleugel, vermoedelijk 1743. Achterste vleugel, 1770-1772, door architect Bolten.*

De gemeente is de bevoegde overheid die een besluit zal nemen over hoe om te gaan met de aanwezige bouwhistorische waarden. De werkzaamheden zijn uitgevoerd conform de vanaf 1 december 2024 courante Uitvoeringsrichtlijn voor Bouwhistorisch onderzoek met waardestelling (URL 2007).

1.2 Administratieve gegevens

Onderzoeksobject	Voormalig Amptshuis van Nijkerk
Opdrachtgever	BOEI
Bevoegde overheid	Gemeente Nijkerk
Plaats	Nijkerk
Gemeente	Nijkerk
Provincie	Gelderland
Centrumcoördinaten	161537/470900
Toponiem	Kolkstraat 27
Kadastrale gegevens	B9836
Monument status	Rijksmonument (30090)
Periode veldwerk	12 mei 2025
Bouwhistoricus	T.P. van Rooij
Projectcode	NKKSH
Type onderzoek	Bouwhistorische verkenning met waardestelling

Administratieve gegevens.

1.3 Doel- en vraagstelling

De doelstelling van de bouwhistorische verkenning is het in kaart brengen van de historische ontwikkeling, de bouwgeschiedenis en de aanwezige cultuurhistorische waarden van Rijksmonument Kolkstraat 27 te Nijkerk. Daartoe wordt op hoofdlijnen informatie verzameld over bekende en verwachte bouwhistorische waarden teneinde een gespecificeerde bouwhistorische verwachting op te stellen. De volgende onderzoeksvragen zijn opgesteld. Deze zullen beantwoord worden in hoofdstuk 6.1. en 6.2

- Welke gegevens met betrekking tot het onderzoekspand zijn al bekend?
- Wat is de bouwhistorische waarde van het onderzoekspand?
- Wat is de architectuurhistorische waarde van het onderzoekspand?
- Op welke wijze kan bij de planvorming met bouwhistorische waarden worden omgegaan?

1.4 Methode

Om de bouwhistorische waarde van het oude raadhuis te kunnen bepalen is informatie verzameld over de historische ontwikkeling van het pand (hoofdstuk 2) en de bouw- en ontwikkelingsgeschiedenis van het pand (hoofdstuk 3). Naast de *Uitvoeringsrichtlijn voor Bouwhistorisch onderzoek met waardestelling (URL 2007)* is een beredeneerde keuze gemaakt uit betrouwbare bronnen die voor de bouwhistorische verwachting relevante informatie bevatten. Daarvoor is gebruik gemaakt van landelijke en digitaal beschikbare archieven en literatuur. Voor de beschrijving van de historische situatie is gebruik gemaakt van het archief van het Kadaster en het gemeentearchief.

Vervolgens is op 12 mei 2025 een bouwhistorisch onderzoek, in de vorm van een locatiebezoek, uitgevoerd, waaruit een beschrijving volgt van het exterieur, interieur en constructie (hoofdstuk 4). Dit alles resulteert in een intrinsieke waardestelling met waardestellingstekeningen (hoofdstuk 5). Het laatste hoofdstuk geeft een conclusie en advies en beantwoordt de onderzoeksvragen (hoofdstuk 6).

Tekeningen zijn gemaakt door de auteur op basis van door gemeente Nijkerk aangeleverde tekeningen van Monument in B.V. uit 2024. Alle foto's zijn gemaakt door auteur tenzij anders vermeld. Onderdelen worden beschreven en aangeduid met links en rechts gezien naar de voorgrond.

Figuur 2. Overzicht met de huidige situatie van het oude stadhuis gefotografeerd vanuit het noorden met de kolk op de voorgrond.

Figuur 3. Overzicht met de huidige situatie van het oude stadhuis gefotografeerd vanuit het zuiden met het smalle gedeelte van de Arkervaart op de voorgrond.

2 Historische ontwikkeling

Aan de hand van historische kaarten en archiefmateriaal is de historische ontwikkeling van de polder Arkemheen en de Vest Nijkerk te schetsen en wordt inzicht verkregen in de ontwikkeling van het voormalige Amptshuis.

2.1 Nijkerk

Iets ten zuiden van de Zuiderzee, bevindt zich de kleine stad Nijkerk, vermoedelijk ontstaan uit een kerkstichting vanuit Putten (figuur 4 en 5). Nijkerk behoorde tot 1530 tot het ambt Putten. De eerste vermelding van Nijkerk dateert uit 1311.¹ Al in 1356 bouwden de bewoners van Nijkerk en Putten de eerste zeedijk.² Nadat Nijkerk in de Gelderse-Arkelse oorlog aan het begin van de 15^e eeuw was platgebrand, kreeg het dorp op 27 maart 1413 stadsrechten en werd de bebouwing bij de kerk (Holkerstraat, Langestraat en Oosterstraat) voorzien van een omwalling met drie poorten. De Bourgondisch-Gelderse oorlogen leidden in 1495 en 1540 tot stadsbranden. Na 1543 werden de versterkingen gesloopt.

Een belangrijke bron van inkomsten voor Nijkerk en omgeving was het vetweiden van Deense ossen dat in de jaren 1620 – 1630 zijn hoogtepunt bereikte. De rond 1400 begonnen rundvlees economie kwam in de 17^e eeuw tot bloei door de bevolkingstoename en welvaart van de Hollandse steden. De ossen werden via landroutes of met schepen naar Nijkerk vervoerd en werden geweid op het vruchtbare grasland van de Arkemheen. Veldnamen als ossenkamp en rundvleesweiden getuigen nog van deze belangrijke agrarische activiteit die door drie golven van veepest in de 18^e eeuw uiteindelijk aan zijn einde kwam.³

Rondom Nijkerk bleken de bouwlanden uitermate geschikt voor de kleinschalige tabakscultuur. De commerciële tabaksteelt had zich vanuit de regio Amersfoort omstreeks 1636 uitgebreid over de gehele provincies Utrecht en Gelderland. Het rendement van de tabaksteelt was sterk afhankelijk van duivenmest. Het urinezuur van de duivenmest zorgde voor een snelle groei van de jonge tabaksplant. Hoewel rondom Nijkerk divers duiventillen en duivenhuizen stonden, moest de meeste mest met schepen worden aangevoerd. De vanaf de 16^e eeuw opgekomen tabaksteelt leidde in de 18^e eeuw tot welvaart voor de tabakshandelaren.⁴

De tweede helft van de 18^e eeuw was voor Nijkerk een periode van grote economische bloei. De inkomsten uit de tabaksteelt rond Nijkerk bereikten in deze periode een hoogtepunt. Samen met een industriële groei zichtbaar in de start van de glasfabriek Padang aan de Nijkerkervaart in 1765. Al deze activiteiten hadden tot gevolg dat in de tweede helft van de 18^e eeuw er sprake was van een aanzienlijke bevolkingstoename. In 1749 telde Nijkerk 3590, in 1796 waren dat er 5019, een toename van circa 40%. Binnen de vest vertaalde de verkregen welvaart zich onder meer in het aanbrengen van veranderingen aan de infrastructuur, de aankoop van diverse panden voor de burgerij en het verfraaien van de Nederlands Hervormde Kerk. Naast de vergroting van het ambtshuis aan de kolk in 1771 was er sprake van de aankoop van de kostschool in 1773,

---

¹ Stenvert 2000, p237

² Hagoort 2018, p174

³ Hagoort 2018, p274-275

⁴ Stenvert 2000, p237

Figuur 4. Een detail uit *een kaart van de Veluwe* uit 1573 gemaakt door Christian Sgrooten (Archief Brussel). Linksboven bevindt zich de Zuiderzee en in het midden de Veluwe. De rode cirkel geeft de locatie van Nijkerk aan de beek weer.

Figuur 5. Kaart uit 1610 gemaakt door Bernardt Bentinck met een overzicht van de polder Arnhem. Bentinck schrijft zelf dat deze oudste kaart van de Arnhem verre van nauwkeurig is, maar na vergelijking met hedendaagse kaarten blijkt de kaart redelijk betrouwbaar. Aan de bovenzijde van de kaart ligt de Zuiderzee en Nijkerk bevindt zich in de rode cirkel (GA 4396-0002).

2.2 Arkervaart

Nijkerk stond in directe verbinding met de Zuiderzee door middel van de Brede Beek die sinds 1553 via een houten duikersluis in de zeedijk uitmondde in zee. Nijkerk was in het nadeel vergeleken met omliggende plaatsen als Muiden, Bunschoten, Harderwijk en Elburg die direct aan de Zuiderzee lagen.⁵ Zowel voor de aanvoer van mest en Deense ossen als voor de export van tabak was een directe scheepvaartverbinding met de Zuiderzee van grote betekenis. De Nijkerkers waren vermoedelijk vanaf 1413 al voortdurend bezig met de kanalisatie van de Brede Beek tussen de Vest en de Zuiderzee. Geschreven bronnen uit de 16^e eeuw spreken al over de Grift, graft of gracht, dat wijst op het uitdiepen en vergraven van een natuurlijke bedding. Op kaartmateriaal uit de 17^e eeuw is sprake van een Grift of Vaart (figuur 5 en 8). In 1648 kreeg Nijkerk van het Hof van Gelre toestemming de Arkergrift te verbreden en verdiepen van de Vest tot aan de Zuiderzee (figuur 7). Echter de houten schutsluis mocht niet vergroot worden.

Figuur 6. Detail van de Vest Nijkerk in 1610. De gele cirkel geeft de plaats aan waar later het ambtshuis zal komen (GA 4396-0002).

Figuur 7. Tekening uit 1648 die het bezwaar van de boeren in de polder tegen het verdiepen van de Arkervaart vergezeld (GA 5245-1648-50). Aan de bovenzijde (oost) het terrein van Geurt van Tielen de oude, waar het latere ambtshuis zal verschijnen.

⁵ Hagoort 2018, p273-274

2.3 Amptsjonkers

Het "scholtamt" of kortweg "amt" Nijkerk, de rechts- en bestuurskring waaruit de huidige burgerlijke gemeente van dezelfde naam is voortgekomen, werd in 1530 afgescheiden van het schoutambt Putten (figuur 10). Het amt Nijkerk omvatte de vest Nijkerk, de omliggende tot de kerkelijke gemeente (het "kerspel") Nijkerk behorende buurschappen, en de buurschap Appel. De vest Nijkerk vormde aanvankelijk, op grond van haar stadsbrief van 1413, een afzonderlijke rechts- en bestuurskring. Omdat de Vest zich economisch en qua inwoneraantal niet tot een volwaardige stad ontwikkelde, is er echter nooit een schepenbank en stadsbestuur van de grond gekomen (figuur 6).

Civiele geschillen en lichte strafbare feiten werden in de Veluwse schoutambten berecht door een rondtrekkend Landgericht. Aanvankelijk hadden zowel adellijke als niet-adellijke Veluwse geërfden het recht zitting te nemen in dit Landgericht, wanneer "de bank werd gespannen" in een amt waar zij grond bezaten. In 1532 werd echter aan de niet-adellijke geërfden definitief de deelname aan zittingen van deze "ommevande" rechtbank ontzegd. Sedertdien wisten de adellijke geërfden tevens stap voor stap een machtspositie wat betreft het bestuur van de Veluwse schoutambten op te bouwen, wat uiteindelijk leidde tot de vrijwel oligarchische ambtsjonkercolleges van de 17e en 18e eeuw. In het amt Nijkerk diende het ambtsjonkercollege echter rekening te blijven houden met de belangen van de niet-adellijke ingezetenen ("de gemeente"), incidenteel in de vergaderingen van de ambtsjonkers vertegenwoordigd door de gemeenslieden. Deze gemeenslieden waren een relict van de half-stedelijke status van de Vest in de late Middeleeuwen.

Het bestuur van het amt Nijkerk berustte in de periode ca. 1600-1795 bij een college van drie tot acht ambtsjonkers. Een edelman die als ambtsjonker tot het Nijkerkse bestuurscollege wenste te worden toegelaten, diende aan dit college stukken over te leggen waaruit bleek dat hij voldeed aan de door de Veluwse Ridderschap gestelde eisen voor de vervulling van de functie van ambtsjonker in een Veluws schoutambt. Hij moest stammen uit een reeds vóór 1500 als riddermatig erkend geslacht, daadwerkelijk in het kwartier van Veluwe wonen, een zekere hoeveelheid grond in het amt bezitten en minimaal 20 jaar zijn. Sedert 1722 diende een ambtsjonker tevens de gereformeerde godsdienst te belijden. Een tot het college toegelaten ambtsjonker had zitting voor onbepaalde tijd, in principe voor het leven.

De Nijkerkse ambtsjonkers vergaderden één of meerdere dagen in het najaar en verder incidenteel indien ambtszaken dit vereisten. De vergaderingen, uitgeschreven en voorgezeten door de oudste jonker, vonden aan het einde van de 17e en het begin van de 18e eeuw in de regel plaats in de "weeskamer", gelegen aan de Catharinastraat tussen de Brede Beek en het Verlaat. In de periode 1732-1771 kwam men bijeen in de "amptskamer" aan de Nederduitse school in de Venestraat (thans huisnummer 16). Sedert 1772 vormde de "amptskamer" van het ambtshuis aan de Kolk de vergaderplaats van het ambtsjonkercollege.

Het college van ambtsjonkers beheerde de financiën van het amt en was verantwoordelijk voor de inning van de door de ingezetenen van het amt verschuldigde belastingen. Verder droeg het ambtsjonkers college zorg voor de handhaving van de openbare orde en veiligheid, regulering van de economische activiteiten, onderhoud en verbetering van openbare werken en het geven van onderwijs. Aangezien in de Nederlanden vóór 1798 (en in de praktijk 1811) zowel kerk en staat als rechtspraak en bestuur niet gescheiden waren, hadden de ambtsjonkers tevens bemoeienis met kerkelijke en juridische zaken. Als Veluwse edelen dienden de Nijkerkse ambtsjonkers zitting te nemen in het Landgericht van Veluwe, wanneer "de bank werd gespannen" in een amt waar zij land bezaten. De ambtsjonkers genoten voor hun deelname aan de jaarlijkse zitting te Nijkerk een vergoeding uit de ambtskas.

Na de overwinning van het Franse revolutionaire leger op de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden in 1794/95, werd besloten het Nijkerkse ambtsjonkercollege te vervangen door een door de ingezetenen van het amt gekozen raad. De invloed van de ingezetenen op de samenstelling van deze werd in de loop

Figuur 9. Detail van een kaart van de provincie Utrecht uit 1696 met aangrenzende delen van Noord- en Zuid-Holland en Gelderland; met weergave van wegen, watergangen, steden en dorpen, een aantal kastelen en huizen en de veengebieden bij Nijkerk en Veenendaal. Rechtsboven in cartouche verschillende schaalstokken met enkele allegorische voorstellingen. Bovenaan bevindt zich de Zuiderzee en Nijkerk is gelegen in de rode cirkel. (HUA X76044 - 216004).

Figuur 10. Nieuwe kaart van 't kwartier De Veluwe uit 1741 met alle scholtambten aangegeven (GA 7). De kaart is gemaakt door J. Keizer en uitgegeven door I. Tirion.

3 Bouw- en gebruiksgeschiedenis

Aan de hand van archiefmateriaal en kadastrale veldwerk- en hulpkaarten is de globale bouw- en gebruikersgeschiedenis van het oude raadhuis te schetsen en wordt inzicht verkregen in de ontwikkeling van de bebouwing op het perceel.

3.1 1743 Bouw van huis met schuur aan de Vaart

Op 3 december 1743 werd door het ampt Nijkerk aan Weijn (of Wijnand) van Middelburgh een stuk grond aan de Kolk in erfpacht gegeven om hierop een huis te bouwen. Het huis was opgetrokken als een compact classicistisch rechthoekig bakstenen blok van een bouwlaag met vijf vensterassen. Bij het huis was een lijnbaan gelegen. Op 15 februari 1744 werd het huis, vanwege de gunstige ligging aan de Kolk, door het ampt Nijkerk aangekocht van Wijnand van Middelburgh en Hendrina Gerrits. De amptsjonkers verhuurden het huis vervolgens aan Van Middelburgh en zijn vrouw. Dit was nog het geval toen de amptsjonkers vanaf Pasen 1747 het huis voor 190 gulden per jaar gingen verhuren aan commissaris van de Vaart, Gerrit Groen. Het huis fungeerde als kantoor en woonhuis van de commissaris die als ambtenaar toezag op het scheepsverkeer in het kanaal van Nijkerk naar de Zuiderzee. Een deel van het gebouw was in deze jaren tevens als herberg in gebruik. Wijnand van Middelburgh overleed vermoedelijk aan het einde van 1749. Na het overlijden van Gerrit Groen werd op 13 september 1759 Nicolaes L'Herminier aangesteld als commissaris van de Arkervaart.⁷ Hoe dit huis eruitgezien heeft is onbekend. In het bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd door Bloemink in 2011 is een poging tot reconstructie gedaan. Deze reconstructie is mede gebaseerd op het bewaarde bestek van de verbouw in 1771 door bouwmeester Jan Bolten. Hierin was sprake van een reeds bestaande schuur, keuken en kelder achter het voorhuis. De conclusie is getrokken dat er sprake was van een schuur met eenlaags voorhuis.⁸

3.2 1771 Verbouw tot Amptshuis

In 1771 werd het kantoor en woonhuis van de commissaris van de Arkervaart omgebouwd tot amptshuis. Hierbij werd het voorhuis met een verdieping opgehoogd en werd aan de achterzijde een grote vleugel aangebouwd ten behoeve van vergaderingen van het bestuur van Nijkerk en zittingen van het landgericht van de Veluwe. De bouwmeester van deze verbouwing was de Amsterdamse architect Jan Bolten (zie hoofdstuk 3.3) en de aannemer was Laurens Morange Lobrij uit Zutphen. Het bestek uit 1770 is bewaard gebleven en bestaat uit eenendertig artikelen. De bouw startte in maart 1771 en zou augustus van datzelfde jaar voltooid moeten zijn. Het voor- en achterhuis werden in een keer van een nieuwe kap voorzien waarbij de beuk aan de voorzijde met een borstwering werd uitgevoerd. Bij de iets grotere beuk aan de achterzijde was er vanwege de aanwezigheid van een kelder en een representatieve zaal op de verdieping geen ruimte voor een borstwering en werd de kapconstructie op muurplaten aangebracht. Op basis van de tekening van de bestaande situatie van de begane grond in 1938 en de informatie uit het oorspronkelijke bestek, krijgen we een aardig beeld van hoe het amptshuis er oorspronkelijk heeft uitgezien.

De muren van de amptszaal op de eerste verdieping van het achterhuis werden in 1773 voor 600 gulden verfraaid met geschilderd behangsel van de uit Naarden afkomstige schilder Cornelis van Leeuwen. De taferelen op deze behangsel schilderijen zijn een combinatie van, de in die periode gebruikelijke, geromantiseerde impressies van Nijkerk en het leven van de amptsjonkers die Nijkerk in de periode 1530 –

---

⁷ GAN

⁸ Bloemink 2011

1795 bestuurden.⁹ De ernaast gelegen kamer werd ook voorzien van geschilderde behangsels ter waarde van 200 gulden maar deze zijn in de loop der tijd verdwenen.

3.3 Leven en oeuvre van landmeter en bouwmeester Jan Bolten

Jan Jacobszoon Bolten werd op 21 januari 1738 in Amsterdam geboren en de dag daarop in de Zuiderkerk hervormd gedoopt als het oudste kind van de Amsterdamse timmerman Jacob Jacobsz. Bolten (1708-1789) en Henderina Roosendaal (1710-1784). Op 21 juni 1759 deed hij belijdenis en op 17 januari 1764 werd hij als poorter ingeschreven, waarbij als zijn beroep landmeter opgegeven werd. Op 10 maart 1771 huwde hij, inmiddels woonachtig op de Amsterdamse Rapenburgergracht, in Naarden Johanna Adriana den Ebo (1748-1825). Hij bleef echter in Amsterdam gevestigd, waar hij al spoedig op de Kadijk domicilie koos. Aldaar werden hun beide zonen Jacob (1772-1828) en Joan Paulus (1787-?) geboren.¹⁰

In 1765 werd Bolten vrijwillig lid van de schutterij. Tussen 1765 en 1791 was Bolten achtereenvolgens vaandrig, luitenant en kapitein van de schutterij van de Hoofdwacht op de Nieuwmarkt (figuur 11). Verder was hij firmant van de firma Jan en Jacob Bolten & zonen, handelaars in staafijzer. In 1792 is Bolten werkzaam in West Indië. In dat jaar wordt hij genoemd als landmeter in Essequibo-Berbice, een landstreek in Guyana, direct aan de grens met Nederlands Suriname.¹¹

In Amsterdam duikt zijn naam voor het eerst op als hij daar begin jaren zeventig zowel binnen als buiten de stad de nodige gebouwen en waterbouwkundige werkzaamheden onder handen heeft, zoals dijk-, paal- en damwerken, schutsluizen en waterkeringen. Van zijn activiteiten als landmeter zijn kaarten overgeleverd, geografisch reikend van Blaricum tot Den Helder en Bennebroek (figuur 13). Maar buiten de regio Amsterdam viel zijn naam al eerder in Gelderland. Hij volgde hier Gerrit Ravenschot op als architect en landmeter van het kwartier van Zutphen. Bolten heeft het ambt maar kort vervuld. Op 9 juni 1769, een jaar later, diende hij alweer zijn ontslag in. Hij kon hier vermoedelijk niet in zijn levensonderhoud voorzien, omdat hij naast deze functie geen andere bouwkundige activiteiten mocht ontplooiën. Boltens hoofdactiviteit vormde ongetwijfeld zijn bemoeienis met het grootscheepse herstel van het dak van de Broerenkerk in Zutphen. Van zijn hand is alleen een tekening voor de nieuwe kap bewaard gebleven, die uit 1769 moet stammen (figuur 12).¹²

Behalve in Zutphen dook Bolten vanuit Amsterdam ook op in het Veluwestadje Nijkerk, waar hij door de amptsjonkers voor meerdere bouwactiviteiten werd ingeschakeld. Behalve de vergroting van het amptshuis aan de kolk van de Arkervaart in 1771-1772 was hij al eerder betrokken bij andere werkzaamheden. De relatie tussen de Amsterdamse landmeter en architect Jan Bolten en het amptsbestuur van Nijkerk had een aanvang genomen in juni 1768. Bolten reageerde toen op de publicatie in de Amsterdamse Courant waarin de aanbesteding van de stenen Rassen- en Ooster duikersluis aangekondigd werd. Dit was het begin van een jarenlange en vruchtbare samenwerking tussen Bolten, de Arkemheense dijkstoel en de Nijkerkse amptsjonkers. Uit het polderarchief blijkt dat Jan Bolten alle tekeningen en bestekken gemaakt heeft van de vijf stenen duikersluizen die tussen 1768 en 1776 in de Arkemheense zeedijk zijn aangelegd.

Boltens naam viel eveneens in verband met de constructie van de nieuwe houten bovenbouw, en het aanbrengen van een nieuwe stenen bekleding voor de onderbouw, van de laatgotische kerktoren van de Grote kerk in hetzelfde Nijkerk. Deze kwam in 1775-1776 tot stand naar ontwerp van de Amsterdamse timmerman Hendrik Gerrit van Raan. Bolten voerde hier de directie namens de amptsjonkers.

---

⁹ De Roos 1995, p198

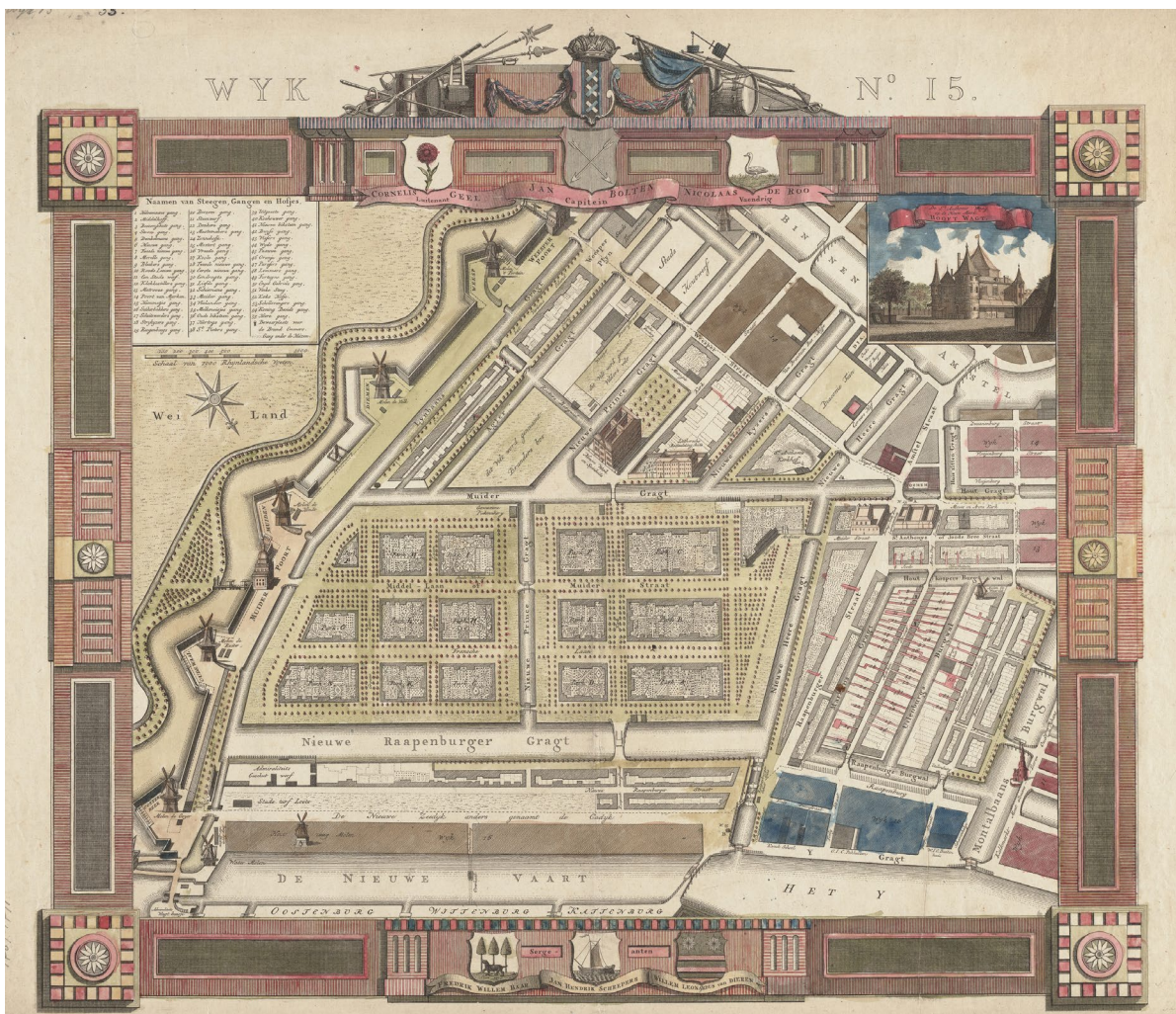
¹⁰ Von der Dunk 2013, p2

¹¹ Hagoort 2018, p352-352

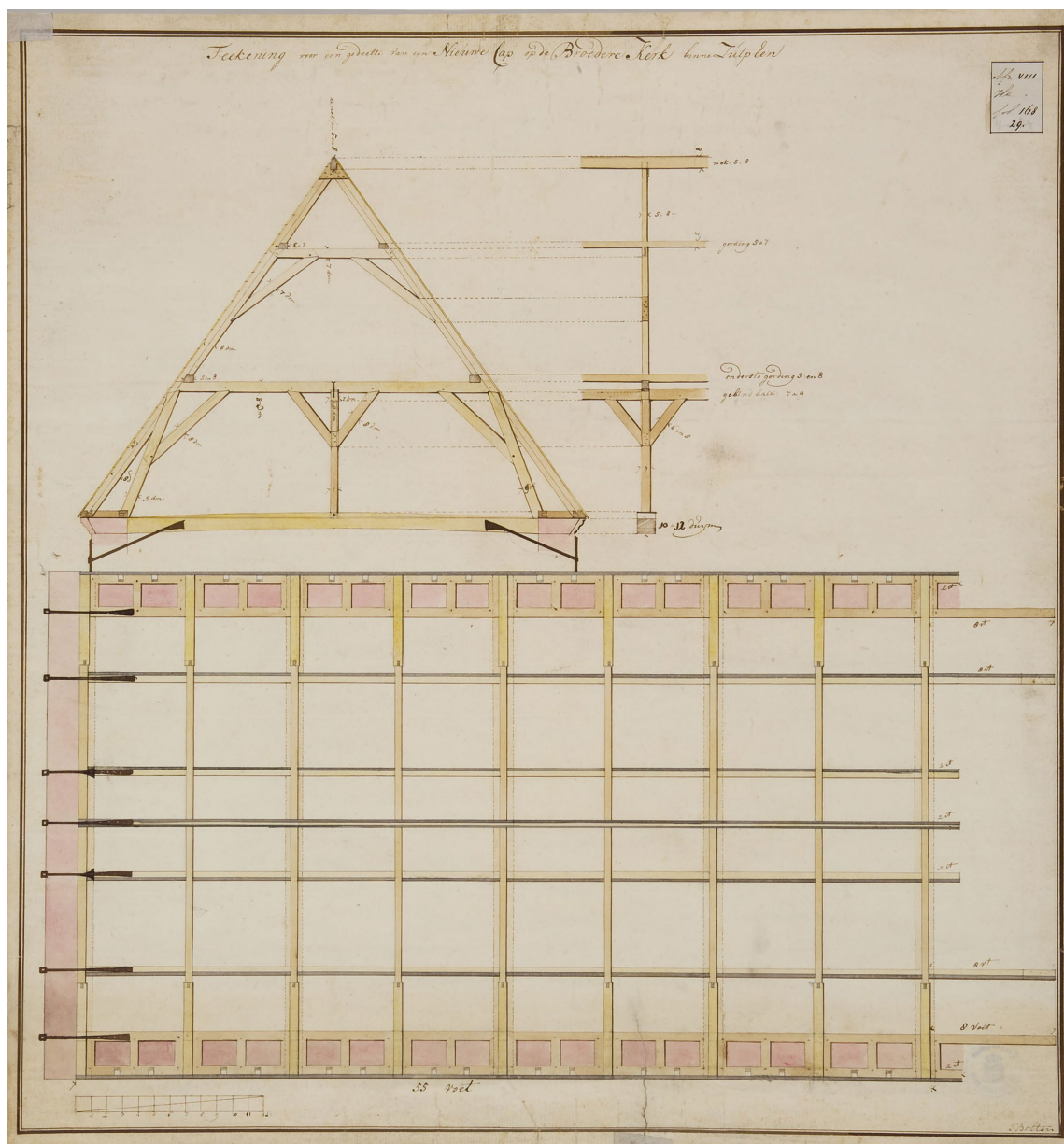
¹² Von der Dunk 2013, p2-3

Verder is bekend dat buiten Nijkerk Bolten nog een ontwerp maakt voor de, in de nazomer van 1774 uitgeschreven, prijsvraag voor een nieuw stadhuis van Groningen. De opdracht luidde; ontwerp een compact gebouw in neoclassicistische stijl, met als belangrijkste kenmerk van de hoofd­façade - naar keuze van de ontwerper aan de Grote Markt of de Oude Ebbingestraat - een tempelpoortiek van vrijstaande zuilen in de Ionische of Compositiete orde, met een vrijstaande trap ervoor. Bolten viel niet in de prijzen en de architect Jacob Otten Husly was de uiteindelijke prijswinnaar.

In 1780 was hij nog betrokken bij een experiment met een hellend scheprad voor watermolens aan de oever van het IJ. Na het experiment met het hellende scheprad duikt Bolten nauwelijks meer in de annalen op.

Figuur 11. Kopergravure van de Amsterdamse wijk 15 onder capitein Jan Bolten 1787 – 179. In het midden onder het stadswapen van Amsterdam het wapen van Bolten. Rechtsboven een afbeelding van de Hoofdwacht op de Nieuwmarkt (AA KOKA0043900001).

Figuur 12. Bouwtekening gemaakt en ondertekend door J. Bolten tussen 1768 en 1772 ten behoeve van de vernieuwing van het dak en het torentje van de Broerenkerk te Zutphen (GA 748-0001).

Boltens nadagen zijn in duister gehuld. Hoe het hem na 1780 is vergaan, is niet erg duidelijk. Wel is er nog een landkaart van Duiven uit 1804 van zijn hand (figuur 13). In 1810 verhuisde hij, inmiddels de zeventig gepasseerd, van Amsterdam naar Naarden, waar hij blijken geeft in het stedelijk verpondingsregister en het oudrechterlijk archief al begin jaren negentig verschillende percelen in eigendom verworven had, en waar hij op 14 oktober als lidmaat van de Hervormde Kerk werd ingeschreven. Zijn broodwinning als landmeter en bouwmeester lijkt hij intussen aan de wilgen gehangen te hebben; hij wordt er althans het jaar daarop als boomkweker vermeld. Zijn beide zonen blijken dan ook in Naarden gevestigd, Joan Paulus met hetzelfde beroep, Jacob als architect. Dit is het laatste levensteken van Jan Bolten. Hij ontbreekt, in tegenstelling tot zijn vrouw, in 1819 in het kerklidmaatboek van Naarden, en blijkt bij haar dood op 9 oktober 1825 al overleden. Zijn sterfdatum is noch bij de burgerlijke stand van Naarden, noch bij die in Amsterdam opgetekend.¹³

¹³ Von der Dunk 2013, p2-3

Figuur 13. Kaart van Duiven gemaakt en ondertekend in 1802 door J. Bolten (GA 86).

3.4 1795 Raadhuis voor de gemeente Nijkerk

In 1795 maakten de amptsjonkers, onder druk van het Franse revolutionaire leger, plaats voor een door de Nijkerkers gekozen raad. In de 19^e eeuw raakte dan ook de benaming raadhuis ingeburgerd. De amptszaal op de eerste verdieping werd raadzaal. Tevens vonden in deze zaal tot 1877 de zittingen van het kantongerecht van Nijkerk plaats. De overige kamers op de eerste verdieping werden ingericht als werkkamers voor de burgemeester en secretarie. De begane grond bleef in gebruik door de commissaris van de Vaart, die tevens de conciërge van het raadhuis werd. Op zolder was de wapenkamer van de plaatselijke schutterij.¹⁴ Vermoedelijk zijn enkele wijzigingen in het interieur van het raadhuis rond deze tijd aangebracht. De kachelnis in de burgemeesterskamer past helemaal in deze periode en hetzelfde geldt voor de *putti* aangebracht op de schouw in de kamer naast de raadzaal.

¹⁴ De Roos 1995, p198

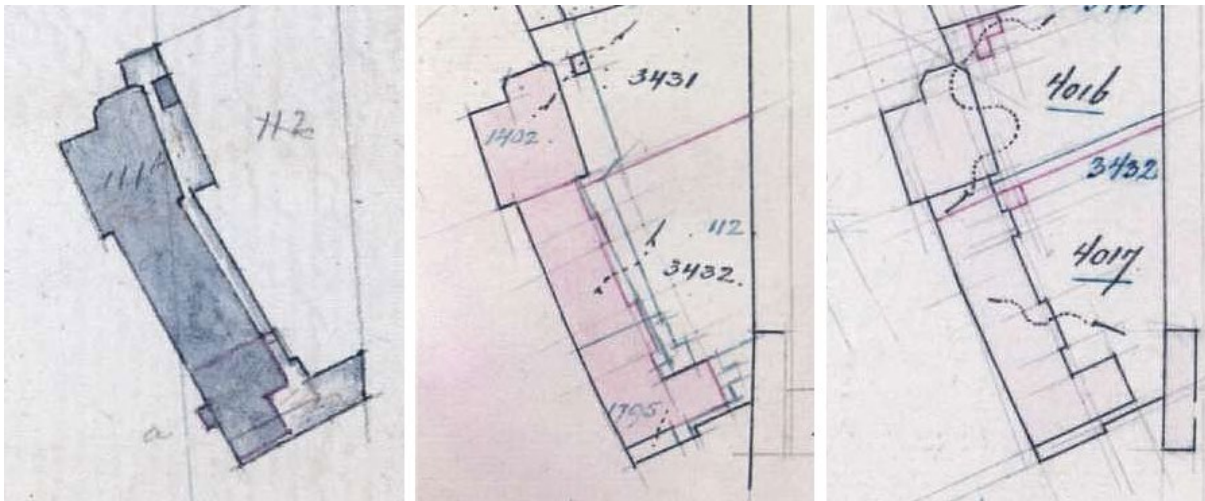
Figuur 14. Prent gemaakt door Hendrik Spilman tussen 1803 en 1824 met zicht op het dorp Nijkerk gezien vanuit het noorden. Links is de Arkervaart zichtbaar en helemaal rechts de Grote Kerk. Iets verderop aan de linkerkant van de Vaart lag het raadhuis wat door de boten aan het zicht is onttrokken (GA 1551_1746).

Figuur 15. Schilderij uit 1816 gemaakt door W. Nooy, met zicht op het dorp Nijkerk gezien vanuit het noorden. Links is de Arkervaart zichtbaar met op de kop van de haven het raadhuis herkenbaar door de twee vleugels bekroond door schilddaken met de iconische schoorstenen (ZMZ 005127).

Figuur 16. Prent gemaakt door Johan Godfrien van Ginkel in 1849. Links is het raadhuis afgebeeld. (GA 1849_181216). Rechts van het raadhuis is een schuur afgebeeld die datzelfde jaar nog vervangen zal worden door de Kolkschool.

Figuur 17. Kadasterhulpkaarten met de ontwikkeling van het raadhuis (perceelnrs 111, 1402 en 4016) en kolkschool (perceelnrs 111, 3432 en 4017), respectievelijk in 1849, 1909 en 1925 (Kadaster Hulpkaart_NKK01_B_34, 1909_Hulpkaart_NKK01_B_360 en Hulpkaart_NKK01_B_495).

Figuur 18. Historische foto van het oude raadhuis van voor 1938 (NA). De achterste schoorsteen is hier anders uitgevoerd als de ander drie en het achterhuis heeft op de begane grond een rond venster dat nog behoort bij de oorspronkelijke indeling.

Figuur 19. Historische foto van de burgemeesterskamer uit 1925 met burgemeester van Reenen. Op de achtergrond zijn nog twee bouwhistorische fenomenen aanwezig. Links is de kachelnis zichtbaar en rechts achter de burgemeester de inbouwkasten met paneeldeuren uit de bouwphase. (NA fotocollectie Elsevier Binnenland, NL-HaNA_2.24.05.02_0_022-0107_1).

3.5 1938 Verbouwing van het raadhuis

In 1938-1939 was er bij de komst van Burgemeester Bruin Slots, sprake van een interne verbouwing van het raadhuis. De bouwtekeningen van de bestaande situatie geven veel informatie over de oorspronkelijke situatie in 1771 (figuur 20, 21 en 22). In het interieur werden grote wijzigingen aangebracht waardoor de oorspronkelijke indeling en structuur grotendeels verloren gingen.

De omschrijving van de werkzaamheden in het bestek uit 1938 luidt als volgt: het werk bestaat uit het uitbreken van muren, vloeren, zolderingen, kozijnen enz. en het weder optrekken van nieuwe scheidingswanden, het plaatsen van kozijnen en deuren, aanbrengen van vloeren, plafonds en betimmeringen. In de kelder werden twee scheidingswanden geplaatst en een schoorsteen gemetseld. Er werd een kluis aangebracht met muren van 33 cm dik en een gewapend betonnen vloer.

De aanleiding voor de bebouwing was dat men geen kluis had om archieven veilig op te bergen en er behoefte was aan een politiepost met cellen. De secretaris en secretarie verhuisden van de eerste verdieping naar de begane grond. Op de begane grond in het voorhuis, werd de voormalige gelagkamer, links naast de hoofdingang, verkleind tot secretariskamer en het keukengedeelte in het achterhuis werd vergroot tot secretarie met publieksbalie. De Nijkerkse burgers kregen toegang tot de balie via, nu nog bestaande, klapdeuren met glas in lood en de tekst "secretarie". In de kamer rechts naast de hoofdingang werd de gemeentepolitie van Nijkerk gehuisvest. De bode-conciërge, tevens commissaris van de Arkervaart, ging met zijn gezin rechtsboven in het pand wonen. De daar aanwezige, met gestukadoorde instrumenten voor routebepaling op zee, versierde schouw werd verplaatst naar de secretarie beneden (uit het bestek: *De schoorsteenmantel en bovenboezem zich thans bevindende in de secretariskamer, in zijn geheel te plaatsen in de nieuwe secretarie*).

Linksboven behielden de raadszaal en burgemeesterskamer hun functie. Achter de porte-brisée van de raadszaal werd een muur geplaatst waardoor dit twee afzonderlijke ruimtes werden. Meubelfabriek Tijsseling leverde in 1940 een nieuwe hoefijzervormige vergadertafel en stoelen voor de raadszaal. Later zijn er enkele keren stoelen bijgemaakt in dezelfde stijl en zijn de stoelen opnieuw bekleed.¹⁵ Op de begane grond werd een kamer als politiebureau ingericht en werden twee arrestantencellen aangebouwd aan de kant van de school. Na de reorganisatie van de politie in 1949 werd dit bureau echter al ontruimd. De cellen zijn in 1955 gesloopt.

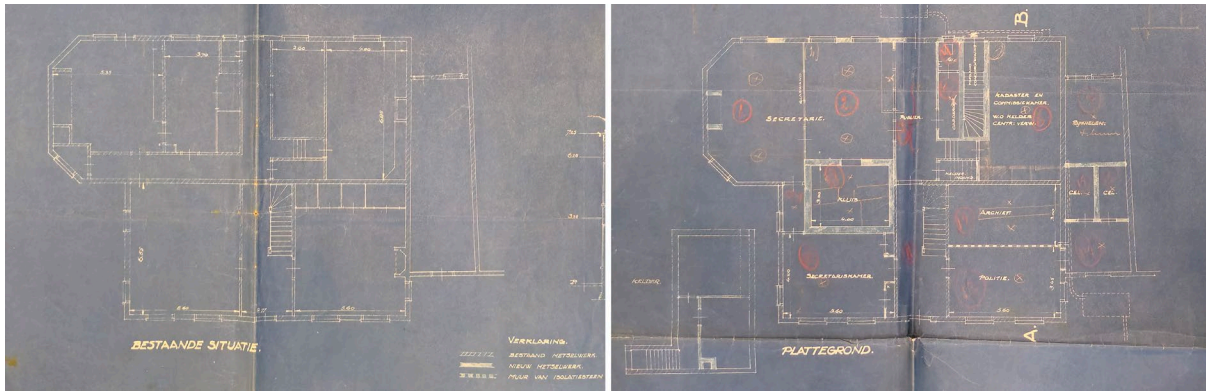
In de Tweede Wereldoorlog werden door de Duitsers, na een actie van een Puttense verzetsgroep, als represaillemaatregel vierentwintig mannen en zestien vrouwen uit Nijkerk aangehouden en in de raadszaal vastgezet. De vrouwen mochten na een week weer naar huis maar de mannen werden vanaf 1 oktober 1944 tot 1 december 1944 vastgehouden. Ter herinnering aan deze vreselijke periode werd in 1949 een glas-in-loodraam aangebracht, gemaakt door de Nijkerker Fok van Slooten.¹⁶

Na de Tweede Wereldoorlog bleek het stadhuis al snel te klein. Uitbreidingsplannen tussen 1950 en 1970 gingen om financiële redenen niet door. In 1971 ontstond er enige ruimte, doordat er een einde kwam aan de functie van het raadhuis als woonruimte. De nieuwbenoemde bode vond elders in de gemeente onderdak, waardoor de secretariskamer weer op de eerste verdieping kon terugkeren. Een nieuwe secretaris van de Vaart werd niet meer aangesteld.

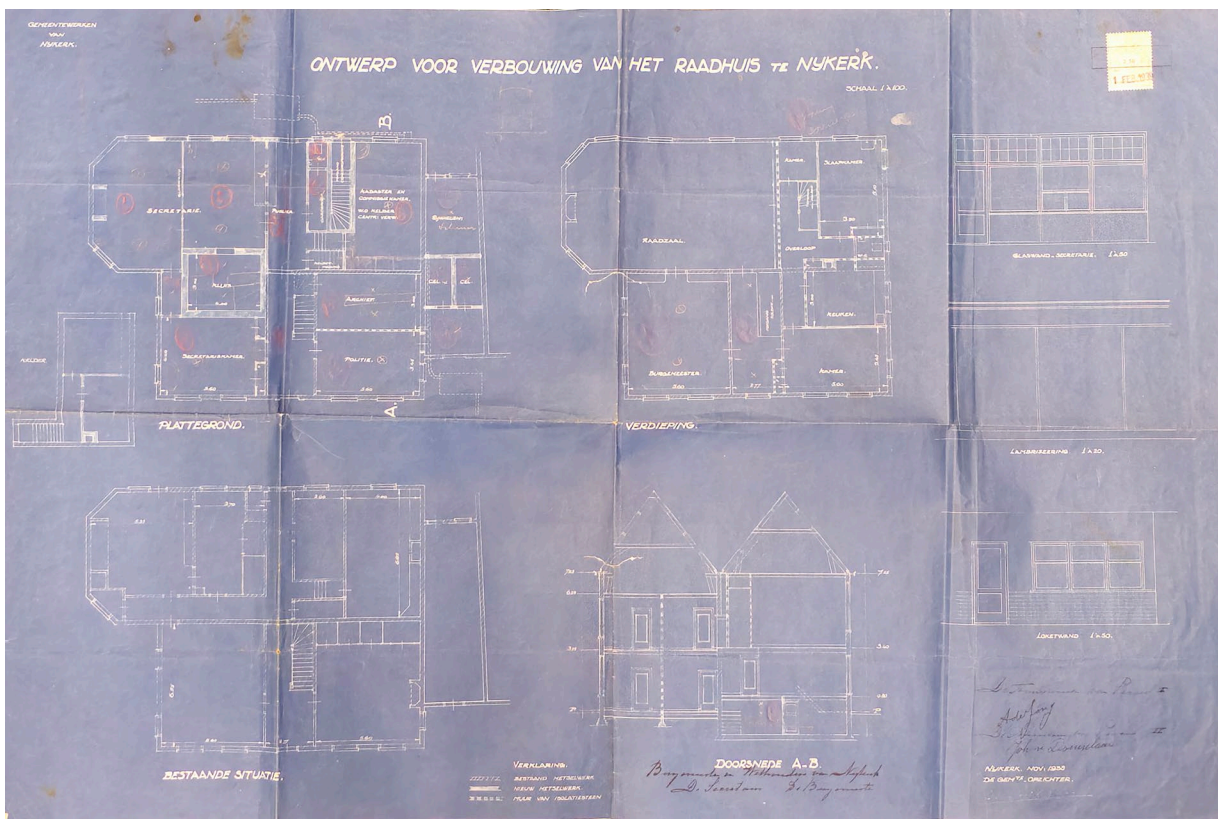
---

¹⁵ Dion 2013

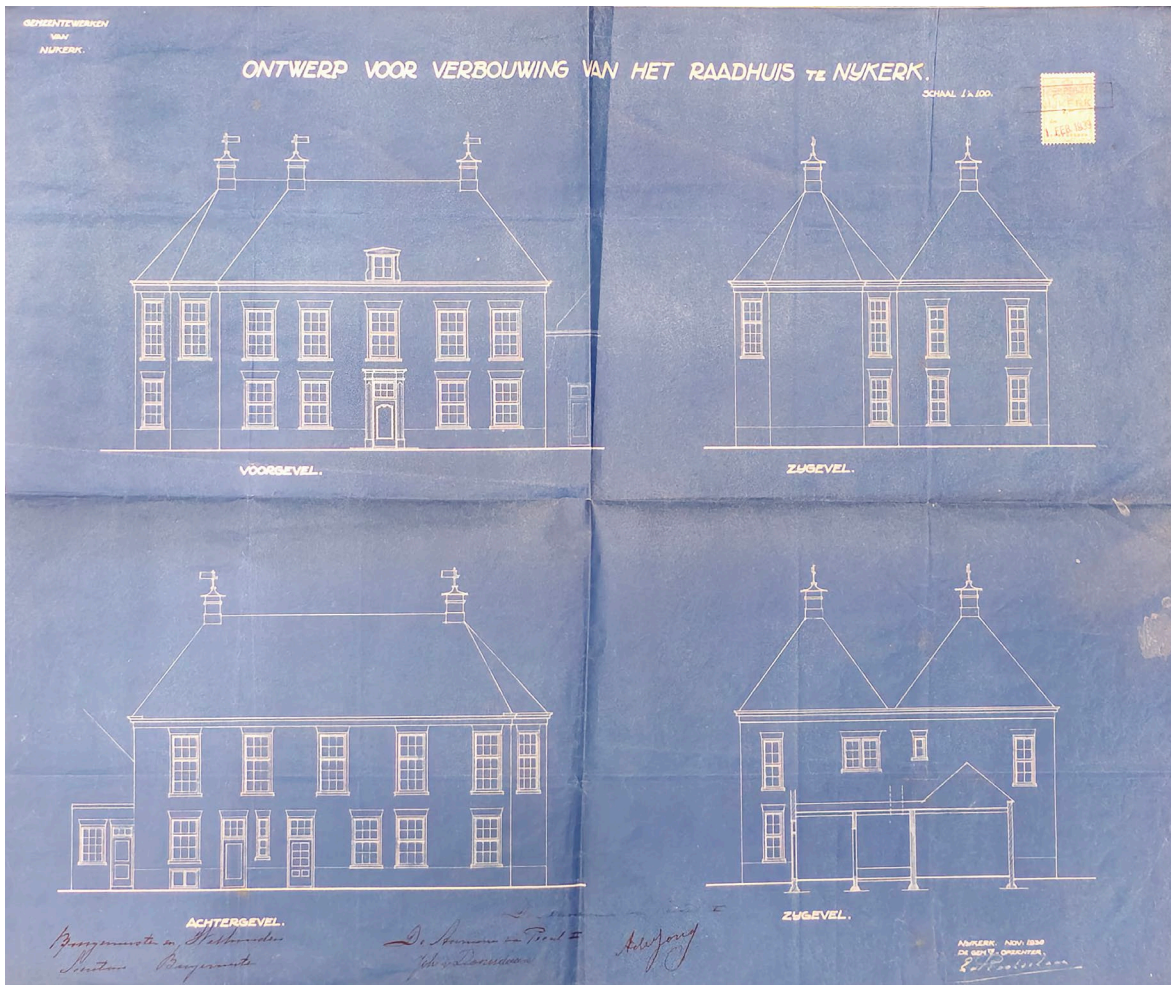
¹⁶ Van Hooren 1995, p198

Figuur 20. Uitsnede van de bouwtekening uit 1938 met de bestaande en gewijzigde toestand van de begane grond van het raadhuis (RCE).

Figuur 21. Bouwtekening uit 1938 met de bestaande situatie van de begane grond en de nieuw te maken toestand van de begane grond en verdieping. Ook is een doorsnede zichtbaar en enkele details van de toonbank van de secretarie (RCE).

Figuur 22. Bouwtekening uit 1938 met alle gevels in hun gewijzigde staat (RCE panddossier).

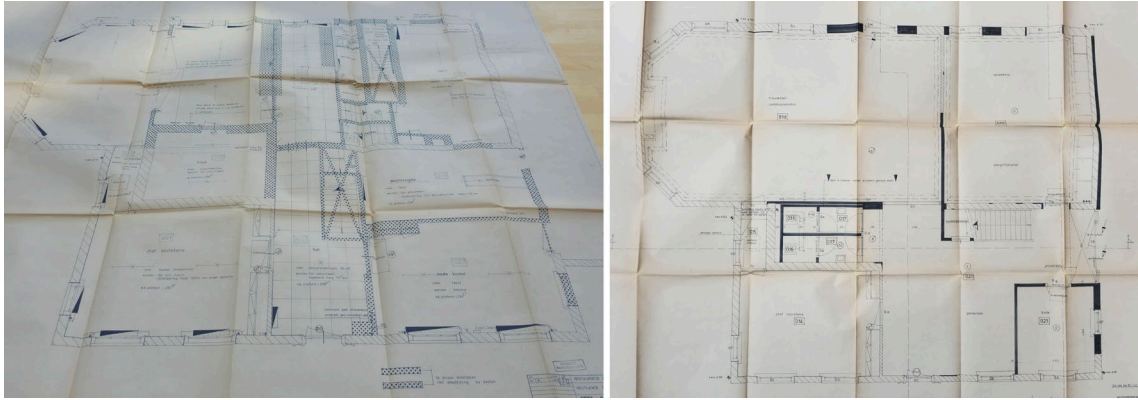
Figuur 23. Historische foto uit 1955 met de achterzijde van het oude raadhuis. Hier is goed te zien dat er op de begane grond sprake was van een woning met een eigen deur naar buiten (GAN).

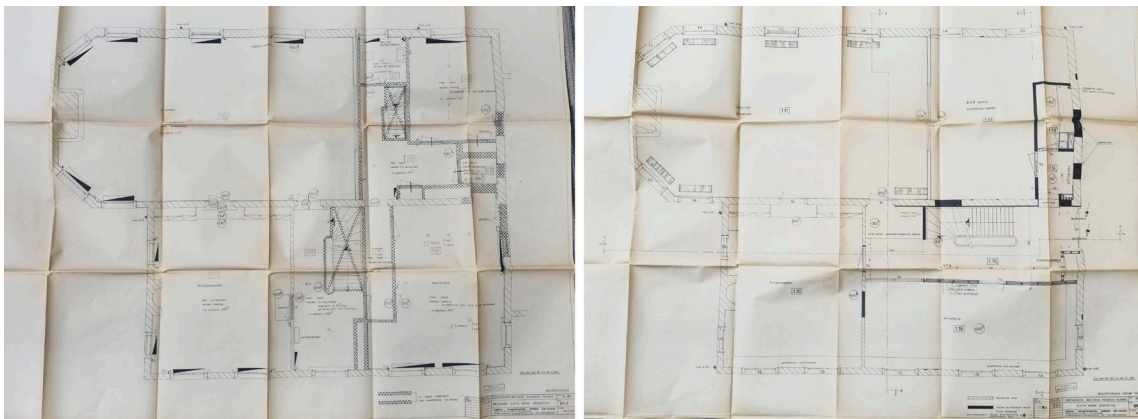
Figuur 24. Luchtfoto gemaakt tussen 1920 en 1940 met het centrum van Nijkerk in het midden en het oude raadhuis helemaal links aan van de Vaart. Hier is goed te zien dat het amtshuis historisch gezien niet in de Vest was gesitueerd (NIMH 2011 0380 Aerial photograph of Nijkerk, 1920 - 1940).

3.6 1979 Verbouwing tot gemeentehuis

Nadat in 1976 de gemeenteraad terugkwam op het eerdere besluit uit 1974 om een nieuw stadhuis te bouwen op de hoek van de Callenbachstraat en de Frieswijkstraat, werd er unaniem gekozen voor een uitbreiding van het bestaande raadhuis (figuur 25, 26 en 27). Eind 1977 startte de werkzaamheden met het slopen van het tegen het raadhuis aangelegene schoolgebouw en het cellenblok en in de zomer van 1979 werd het nieuwe gemeentehuis opgeleverd. Doordat een binnenplein werd geschapen, bleef het exterieur van het historische stadhuis relatief goed bewaard. Dit kan helaas niet gezegd worden van het interieur van het stadhuis. Enerzijds werden er (uit 1938 daterende) keuzes teruggedraaid zoals het verwijderen van een deel van de kluis op de begane grond waardoor er weer duidelijk twee beuken herkenbaar werden en het slopen van de in 1938 geplaatste muur achter de porte-brisée (figuur 26 links). Anderzijds werd op de begane grond met name door het verwijderen van de wand tussen de gang en de rechterkamer en het draaien van de trap weer afbreuk gedaan aan de oorspronkelijke karakteristieke symmetrische 18^e - eeuwse structuur.

Figuur 25. Bouwtekeningen van de begane grond uit 1979 met links de bestaande situatie grotendeels nog uit 1938 met aangegeven welke onderdelen gesloopt dan wel verplaatst moesten worden. Rechts de nieuwe situatie.

Figuur 26. Bouwtekeningen van de verdieping uit 1979 met links de bestaande situatie grotendeels nog uit 1938 met aangegeven welke onderdelen gesloopt dan wel verplaatst moesten worden. Rechts de nieuwe situatie.

Figuur 27. Historische foto uit 1979 met een overzicht vanaf de kolk richting het gemeentehuis (GAN).

Figuur 28. Historische foto uit 1963 tijdens het bezoek van kardinaal Alfrink op bezoek in Nijkerk (NL-HaNA_2.24.01.03_0_914-9729).

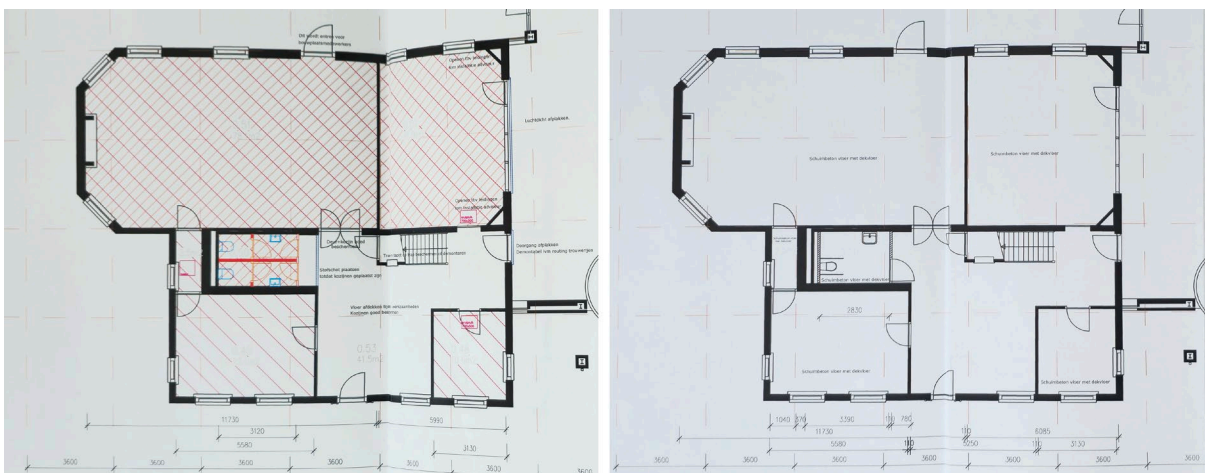

Figuur 29. Historische foto uit 1979 met de eerste trouwerij in het gemeentehuis. De achterzaal is hier weer toegankelijk vanuit de voormalige raadzaal. (GAN).

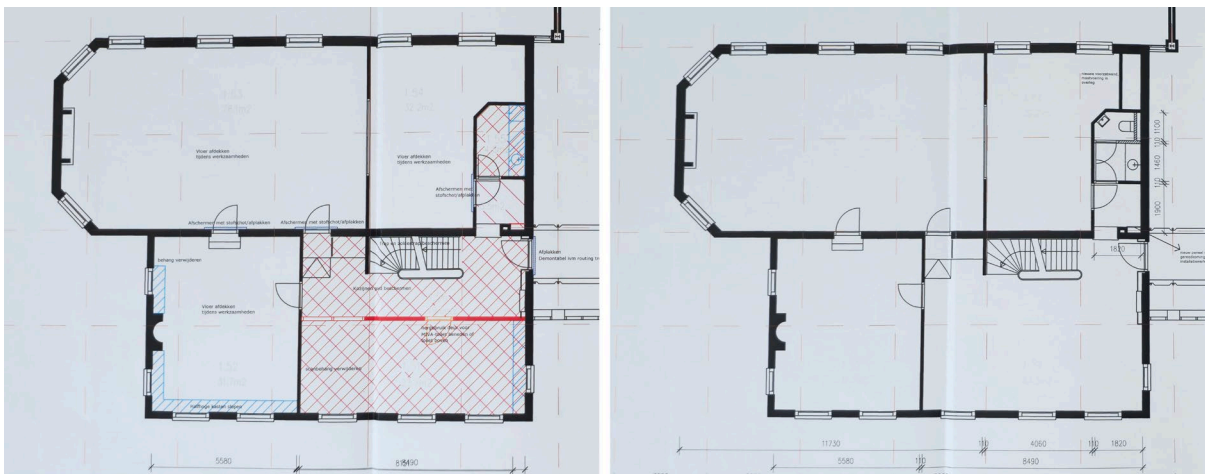
3.7 2013 Verbouwing

In 2013 werd het oude raadhuis opnieuw verbouwd om op de begane grond representatieve vergaderkamers te realiseren en op de verdieping de faciliteiten voor huwelijken te verbeteren. Bij deze verbouwing werd de al ingezette ontwikkeling verder doorgezet waarbij veel (vermoedelijk niet historische) wandbespanningen, plafonds en vloeren werden verwijderd. Ook werden de betimmeringen van de kozijnen vervangen door nieuwe exemplaren. Alle vensters werden voorzien van te openen achterzetramen.

Op de begane grond werd het toilettenblok aangepast, vloeren en plafonds in het achterhuis werden gesloopt (figuur 30). Op de verdieping werd het vloerkleed van de entreerimte vervangen en de (niet historische) tussenwand gesloopt (figuur 31) Op zolder werden de lage vloer van het voorhuis en de hoge vloer van het achterhuis voorzien van isolatie met daarop nieuwe vloeren.

Figuur 30. Bouwtekeningen uit 2013 van de begane grond met links de bestaande situatie met de te slopen onderdelen aangegeven in rood en oranje en rechts de nieuwe situatie. (HK Consultancy bv).

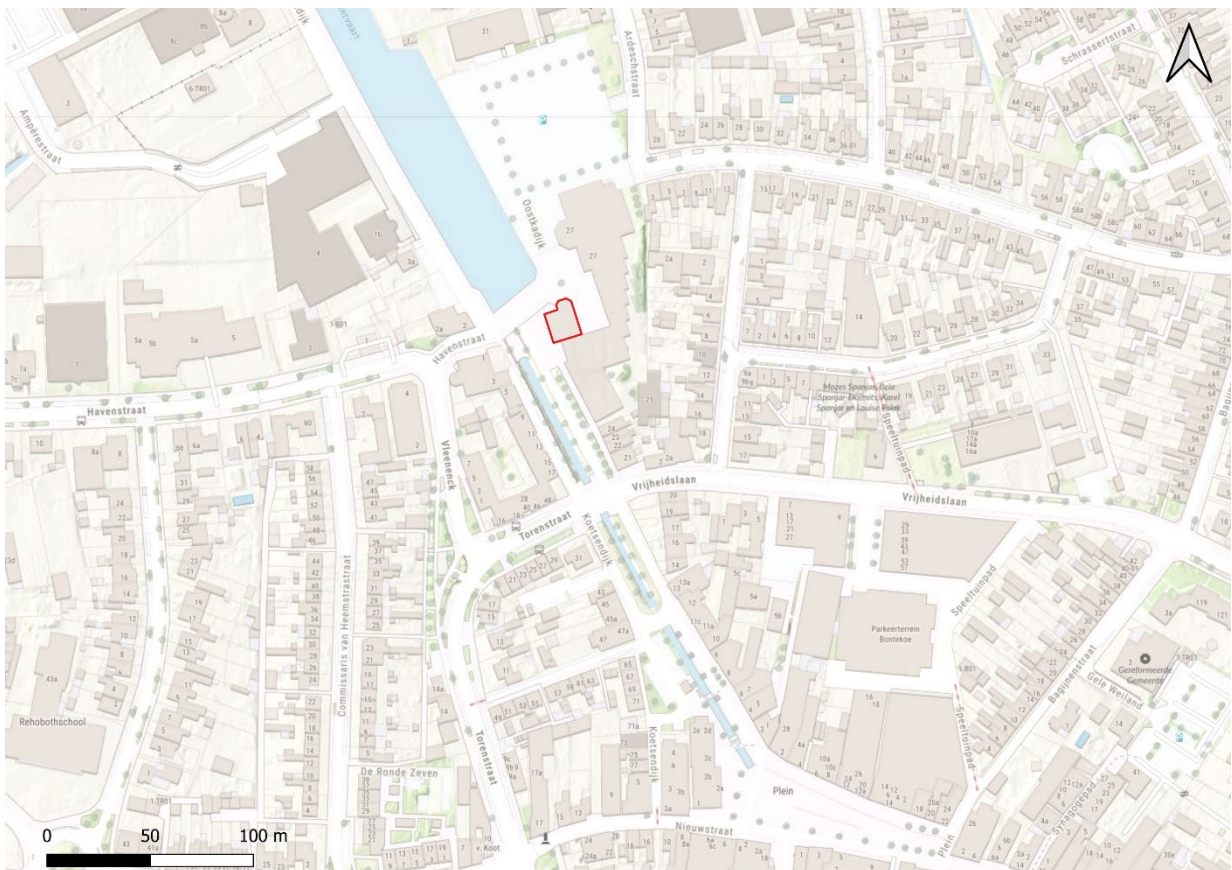

Figuur 31. Bouwtekeningen uit 2013 van de verdieping met links de bestaande situatie met de te slopen onderdelen aangegeven in rood, oranje en blauw en rechts de nieuwe situatie (HK Consultancy bv).

4 Bouwhistorische beschrijving

4.1 Beknopte stedenbouwkundige context

Het historische stadhuis bevindt zich ten noorden van de historische kern van Nijkerk tussen de historische kern en de brede kolk van de Arkervaart (figuur 32). Voor het stadhuis loopt het smalle restant van de Arkervaart. Aan de overkant daarvan bevindt zich historische bebouwing daterend uit de 18^e- en 19^e eeuw. Rechts van het oude raadhuis is het in 1979 gebouwde gemeentehuis aanwezig. Dit gemeentehuis strekt zich helemaal uit achter het historische raadhuis. Daarachter bevindt zich een jong stadsdeel ontstaan in het laatste kwart van de 20^e eeuw.

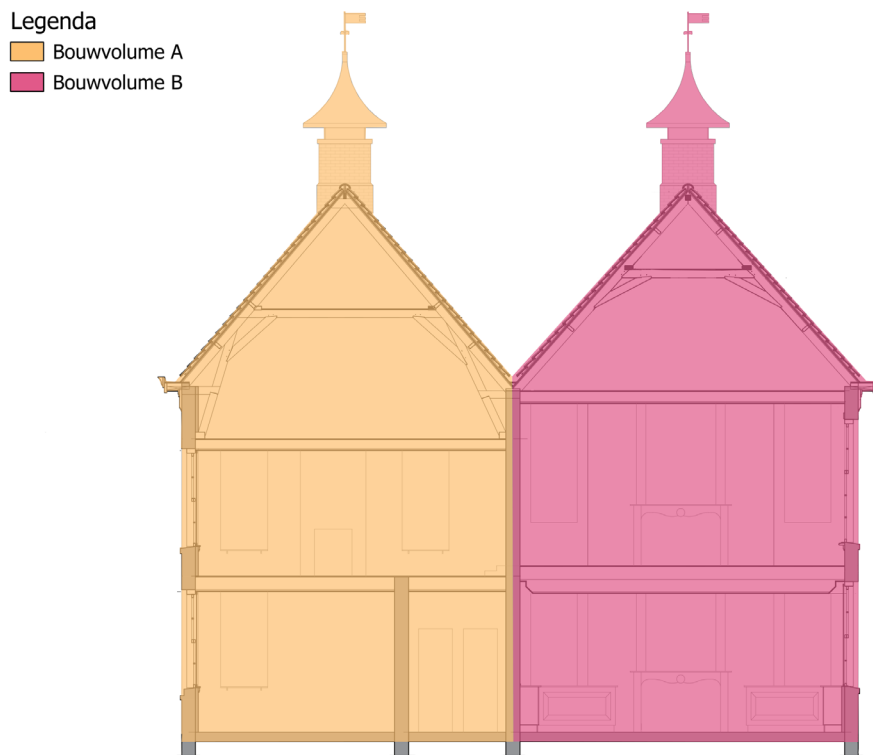
Figuur 32. Overzicht van de stedenbouwkundige situatie rondom het stadhuis van Nijkerk (rode contour).

4.2 Bouwmassa

Kolkstraat 27 bestaat uit twee achter elkaar liggende bouwvolumes A en B (figuur 33 en 34). Het voorste tweelaagse bouwvolume (A) onder een schilddak met hoekschoorstenen heeft een rechthoekige plattegrond. De onderste bouwlaag hiervan dateert uit 1743 en de bovenste uit 1771. Achter dit bouwvolume is in 1771 een iets grotere vleugel gebouwd die bestaat uit een tweelaags bouwvolume onder schilddak met hoekschoorstenen. Aan de noordzijde springt deze vleugel iets uit en heeft een driezijdige afsluiting.

Figuur 30. Bouwmassa van het historische raadhuis van Nijkerk met de verschillende bouwvolumes. Bouwvolume A is het voorste bouwdeel dat tussen 1743 en 1771 tot stand is komen. Het bouwvolume B is in 1771 tot stand gekomen achter bouwvolume A.

Figuur 31. Dwarsdoorsnede van het oude Raadhuis uit 2019 met de onderscheiden bouwvolumes (tekening Monument in B.V., bewerking auteur). Links bouwvolume A, het voorhuis waarvan de begane grond deels nog uit 1743 dateert en rechts bouwvolume B, het uit 1771 daterende achterhuis.

4.3 Extérieur

Voorgevel

De streng symmetrische voorgevel van het oude raadhuis bestaat uit twee bouwlagen en vijf door muurankers gescheiden traveeën (figuur 32). De gevel is uitgevoerd in schoon metselwerk met rode baksteen in kruisverband. De gevel wordt bekroond door een schilddak gedekt met rood geglazuurde Tuile du Nord pannen. Verder bevat het dak schoorsteenschachten met helmdakjes op alle vier de nokhoeken. De Tuile du Nord pannen hebben vermoedelijk in 1939 de oorspronkelijke grijze oudhollandse dakpannen vervangen. Er is sprake van twee typen muurankers. Boven de begane grond zijn fijne muurankers uit 1743 aanwezig en boven de verdieping is sprake van forse muurankers uit 1771. Op de begane grond is sprake van houten rechthoekige twaalfruits schuifvensters met roedeverdeling en dubbele hardstenen onderdorpels. Op de verdieping zijn identieke met strekse bogen bekroonde schuifvensters aanwezig maar hier met enkele hardstenen onderdorpels en lood boven het kozijn. Op de verdieping zijn de vensters van persiennes vergezeld. De voorgevel is in zijn geheel opnieuw opgetrokken in 1771 en staat koud tegen de zijgevels aan. Recent zijn de oorspronkelijke snijvoegen vervangen door knipvoegen, waarbij de bakstenen aan de kopse kanten bij de stootvoegen zijn beschadigd.

Figuur 32. Voorgevel van het voormalige Raadhuis aan de Kolkstraat 27.

Figuur 33. Details van de voorgevel van het raadhuis. Uiterst links een overzicht van de classicistische voordeur met 18^e-eeuwse ornamentiek. Links een van de twaalfruits schuifvensters met dubbele onderdorpel. Rechts een van de slanke muurankers boven de begane grond daterend uit 1743 en uiterst rechts een van de muurankers uit 1771 op de verdieping.

Achtergevel

De achtergevel is een tweelaagse symmetrische lijstgevel met schoon metselwerk, bekroond door een schilddak met gootlijst (figuur 34). De traveeën worden op de begane grond door forse muurankers van elkaar gescheiden. De symmetrie in de achtergevel dateert uit 1979 toen de indeling uit 1939, en deels nog uit 1771, is vervangen door het symmetrische aanzien zoals we het nu kennen. De ingeboete geveldelen zijn nog goed herkenbaar. Op de begane grond is sprake van houten rechthoekige twaalfruits schuifvensters met roedeverdeling en dubbele hardstenen onderdorpels bekroond door strekse bogen. Op de verdieping zijn vijftienruits schuifvensters aanwezig, maar hier met enkele hardstenen onderdorpels. De vensters op de verdieping worden bekroond met strekse bogen. Op de verdieping zijn de vensters van persiennes vergezeld. Alle vensters in de achtergevel hebben een loodslab aan de bovenzijde.

Net boven de eerste verdieping is een loodslab aanwezig over de hele achtergevel, die ook nog doorloopt naar de linkergevel. Dit soort voegloden komen voor van de 16de eeuw tot het einde van de 19^e eeuw en het gebruik ervan bereikt een piek in de 18^e eeuw. De functie van dit soort voegloden is niet geheel duidelijk, maar speelde vermoedelijk een rol in het reduceren van zakwater. Een eerste inventarisatie gedaan door Maarten Enderman in 2019 leverde veel exemplaren op in Noord Holland, waarvan Amsterdam het centrum vormde.¹⁷ De verspreiding van dit fenomeen in Noord Holland, langs de Vecht en ook aan de overzijde van het IJsselmeer, hangt samen met het werkgebied en de invloedssfeer van Amsterdamse aannemers en architecten. Aan de overkant van de voormalige Zuiderzee komen ze maar zelden voor. Een gedocumenteerd voeglood bevindt zich in elk geval in Kampen en nu verder zuidelijk in Nijkerk. Het gebruik van voeglood is eenvoudig te verklaren doordat de Amsterdamse bouwmeester Jan Jacobszoon Bolten verantwoordelijk was voor de verbouwing en uitbouw van het Nijkerkse amptshuis in 1771.

¹⁷ Enderman 2021, p45 - 60

Figuur 34. Overzicht van de achtergevel van het historische raadhuis van Nijkerk. Op de begane grond zijn de bouwsporen te zien van de laatste grote verbouwing uit 1979 waarbij veel gevelopeningen uit 1939 zijn dichtgezet en nieuwe zijn aangebracht. Tussen de begane grond en de verdieping bevindt zich een loodslab.

Figuur 35. Overzicht van de linker zijgevel van het oude raadhuis. Bij het achterhuis bevond zich boven het informatiebord een rond venster uit 1771 dat is dichtgezet in 1938 bij de ingrijpende verbouwing. Het achterhuis bevat een loodslab boven de begane grond, het voorhuis niet.

Linker zijgevel

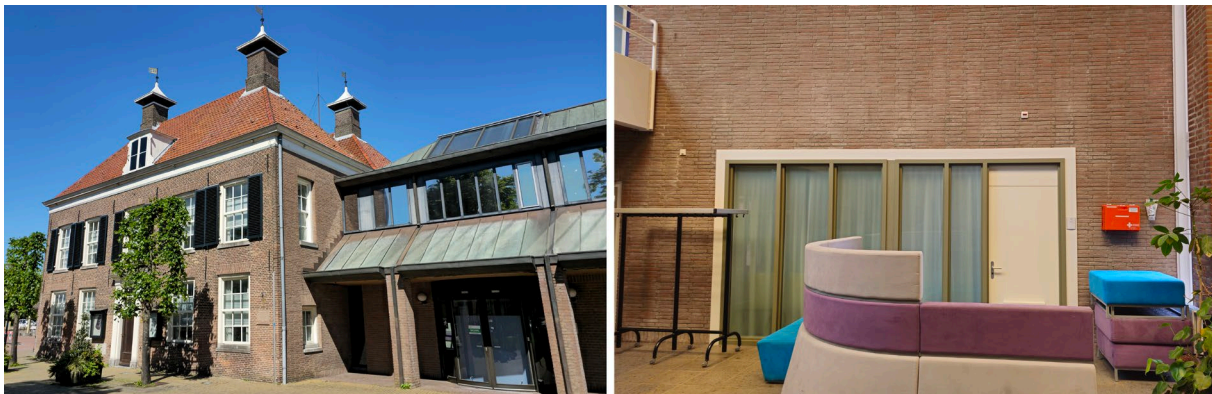
De linker zijgevel is net als de voorgevel een tweelaagse symmetrische lijstgevel met schoon metselwerk, bekroond door een schilddak met gootlijst (figuur 35). De gevel bestaat uit twee bouwvolumes waarvan het linker bouwvolume geheel uit 1771 dateert en het rechter bouwvolume deels uit 1743 en deels uit 1771 dateert.

Bij het voorhuis is op de begane grond en de verdieping sprake van twee smalle houten rechthoekige achtruits schuifvensters met roedeverdeling bekroond door strekse bogen. De vensters lagen hier relatief ver uit elkaar door de aanwezigheid van een rookkanaal. Op de begane grond hebben de vensters dubbele hardstenen onderdorpels. Er is sprake van twee typen muurankers vergelijkbaar met de voorgevel. Boven de begane grond zijn ranke muurankers uit 1743 aanwezig en boven de verdieping is sprake van forse muurankers uit 1771. Alle vensters in de achtergevel hebben een loodslab aan de bovenzijde.

Bij het uitspringende achterhuis is op de begane grond sprake van houten rechthoekige twaalfruits schuifvensters met roedeverdeling en dubbele hardstenen onderdorpels bekroond door strekse bogen. Op de verdieping zijn vijftienruits schuifvensters aanwezig maar hier met enkele hardstenen onderdorpels. De vensters op de verdieping worden ook bekroond met strekse bogen. De vensters hebben een loodslab aan de bovenzijde. De vensters liggen ook hier relatief ver uit elkaar door de aanwezigheid van een rookkanaal. Er is sprake van forse muurankers vergelijkbaar met de voorgevel. Boven de muurankers bevindt zich eenzelfde voeglood als in de achtergevel.

Rechter zijgevel

De rechterzijgevel is bij de bouw van het jonge gemeentehuis in 1979 geheel voorzien van een halfsteens klampmuur (figuur 36). De oorspronkelijke zijgevel wordt hierdoor aan het oog onttrokken. De kozijnen liggen daardoor diep in de gevel.

Figuur 36. Overzichten van de rechter zijgevel van het oude ambtshuis met links de jonge architectuur van het bouwvolume uit 1979 geplaatst tegen het historische raadhuis. Rechts een blik op de klampmuur die tegen de oude gevel van het ambtshuis is geplaatst in 1979. De pui is ook in 1979 aangebracht.

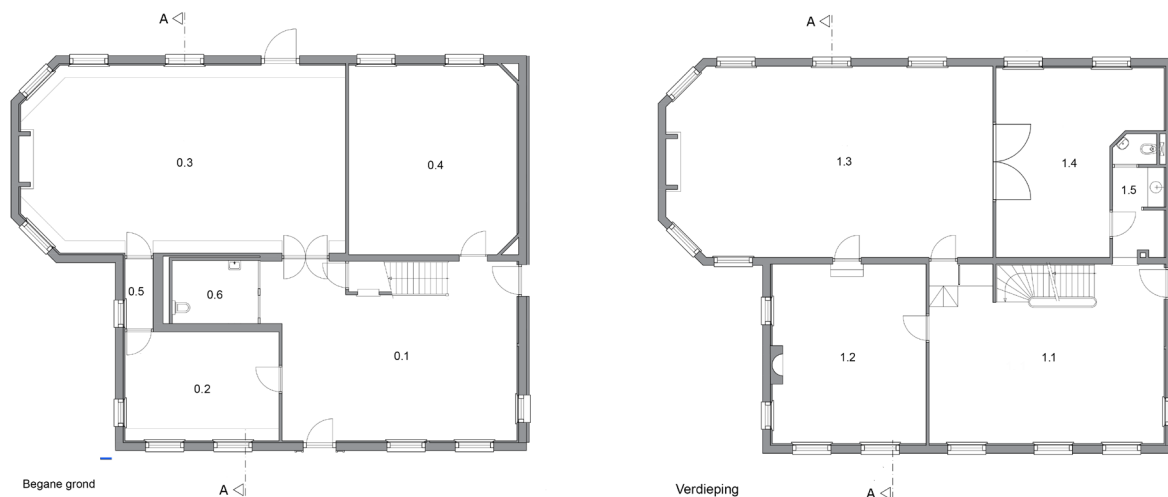
4.4 Ruimtelijke indeling

Het voormalige raadhuis van Nijkerk bestaat uit twee tweelaagse hoofdvolumes op rechthoekige plattegronden met een driezijdige afsluiting van het achterste bouwvolume (figuur 37).

Begane grond

Er zijn op de begane grond twee met elkaar in verbinding staande kamers in het voorhuis waarbij de linkerkamer nu een kleine kantoorruimte is en de rechterkamer een ontvangstruimte. Via de voordeur komt men in de grote ontvangstruimte (0.1), die alle daar omheen liggende ruimtes ontsluit. Tegen de achterwand bevindt zich de monumentale trap die naar de verdieping leidt. Onder de trap is een kast

gecreëerd in 1979. De ontvangstruimte, die is ontstaan in 1979 na het samentrekken van de voormalige gang en rechterkamer uit 1771 bevindt zich links van een kantoor. Dat kantoor (0.2) is de voormalige gelagkamer uit 1771. In het achterhuis bevindt zich een groot kantoor met een driezijdige afsluiting. Deze ruimte (0.03) is direct bereikbaar vanuit de ontvangstruimte en vanuit het kantoor aan de linkerzijde via een gangetje (0.6) achter het toiletblok (0.5). Ruimte 0.3 heeft een eigen deur die leidt naar de achterzijde en wordt afgescheiden van kantoorruimte 0.4. Deze kantoorruimte bevindt zich ter plaatse van de voormalige opkamer en staat in contact met het jonge gemeentehuis via een deur in de rechtergevel.

Figuur 37. De ruimtelijke indeling in 2025, aangegeven op de plattegronden van de begane grond en de eerste verdieping (tekening Monument in B.V., bewerking auteur).

Verdieping

De verdieping van het voorhuis wordt bereikt via de monumentale trappartij in ruimte 0.1. De trap geeft toegang tot de grote ontvangstruimte (1.1) die vergelijkbaar is met de ruimte eronder op de begane grond. Deze ontvangstruimte is ook ontstaan in 1979 na het samentrekken van de voormalige gang en rechterkamer uit 1771. Links van deze ruimte bevindt zich een kantoor (0.2) in de voormalige burgemeesterskamer. Deze ruimte staat in verbinding met de trouwzaal (1.3) in het achterhuis. De ruimte wordt nu ontsloten vanuit de ontvangstkamer maar oorspronkelijk werd deze ruimte ook vanuit de voormalige gang ontsloten. Het achterhuis bestaat uit twee kamers waarvan de grootste, de voormalige raad- of amptszaal (1.3), wordt ontsloten vanuit het voorhuis via twee deuren. De raadzaal en de kamer daarachter (1.4) vormen een kamer ensuite gescheiden door een porte-brisée.

Oorspronkelijk was de indeling van het pand naar 18e-eeuws gebruik symmetrisch, waarbij in het voorhuis een gang met monumentale trap het pand in twee gelijke delen verdeelde. De plattegrond van het voorhuis volgde met zijn centrale trappenhuis de 18de-eeuwse indeling maar door een aaneenschakeling van functieveranderingen van het gebouw door de eeuwen heen en de daarmee gepaarde verbouwingen is de oorspronkelijke structuur verloren gegaan in het grootse deel van het pand. Het duidelijkst is dit zichtbaar op de begane grond van het voorhuis. Aan de linkerkant van de voormalige gang werd in 1938 een kluis aangebracht die zich niks aantrok van de oorspronkelijke structuur. De muur tussen het voor- en achterhuis werd hiervoor deels gesloopt. De muur tussen gang en rechterkamer is vervolgens in 1979 gesloopt om een grotere ontvangstruimte voor het gemeentehuis te maken. Ook werd hiervoor de monumentale 18^e-eeuwse trap verplaatst vanuit de gang naar de muur die voor- en achterhuis scheidde. Op basis van het bestek uit 1771 en de asymmetrische indeling van de ruimtes op de verdieping blijkt dat

er oorspronkelijk inbouwkasten en bedstedes waren bedacht op de verdieping. De laatsten hiervan waren nog zichtbaar op foto's uit 1923.

Zolderverdieping

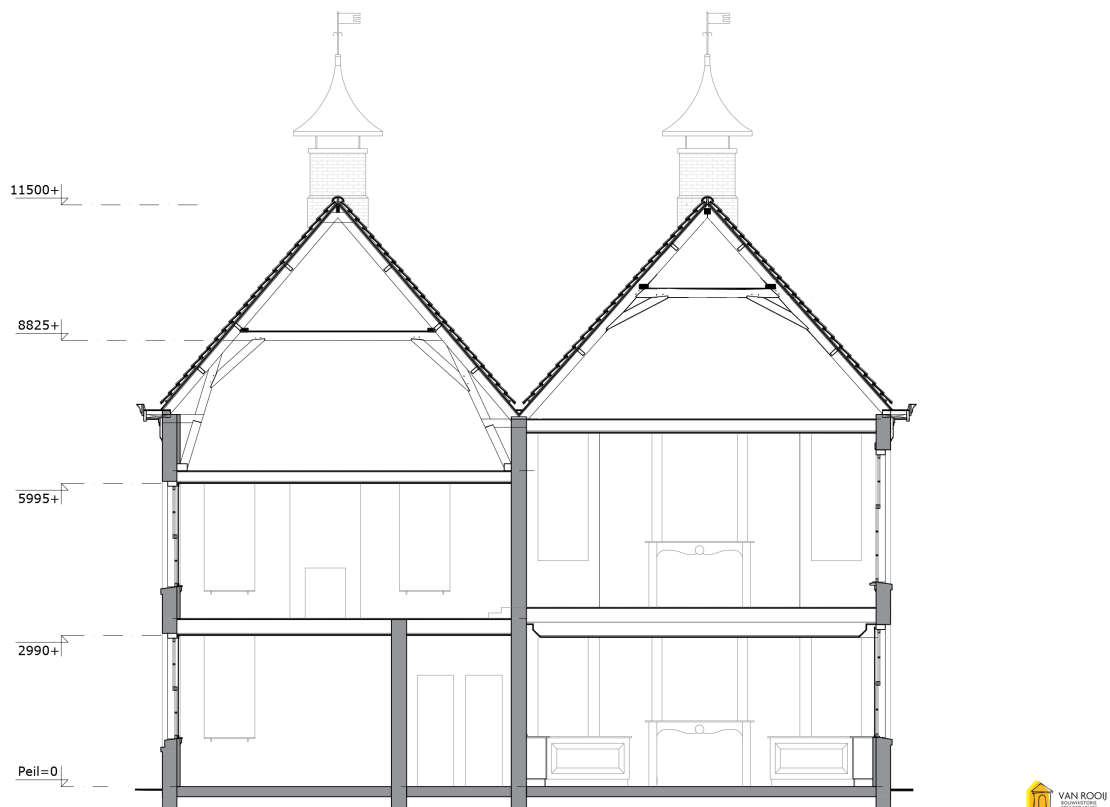
De zolderverdieping wordt ontsloten door het centrale trappenhuis in het voorhuis. Via de zolder van het voorhuis is de zolder van het achterhuis bereikbaar.

4.5 Constructie

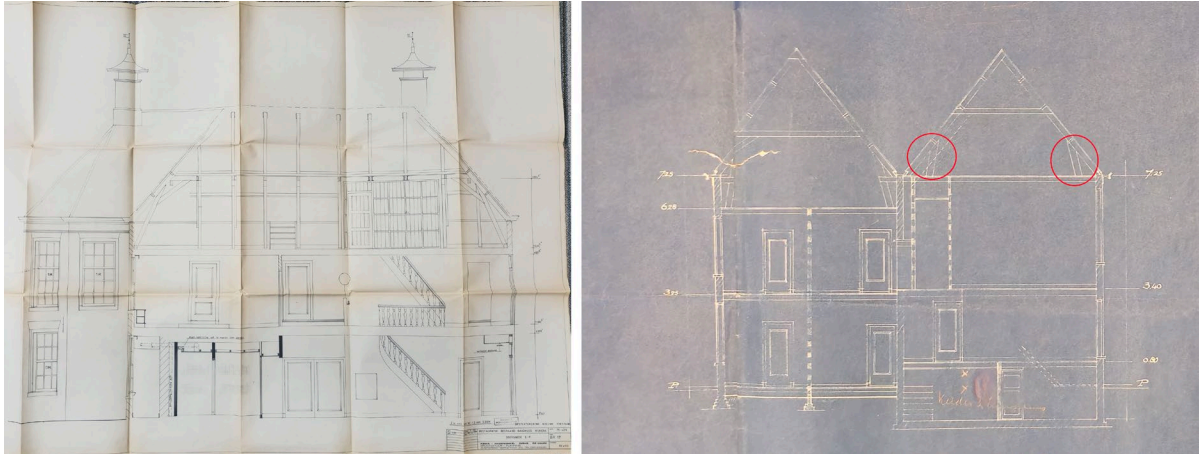
De constructie van de twee bouwvolumes van het oude Raadhuis bestond uit in de zijmuren opgelegde enkelvoudige grenen balklagen (figuur 38 en 39). Deze oorspronkelijke balklagen zijn boven de verdieping nog aanwezig. De gehele kapconstructie is in 1771 tot stand gekomen (figuur 38).

Kapconstructie voorhuis

In het voorhuis is in 1771 een verdieping op een reeds bestaande bouwlaag uit 1743 aangebracht. Er is hier sprake van een borstwering. De constructie bestond oorspronkelijk uit een sporenkap met acht door kreupele stijlen ondersteunde spanten met korbelen, blokkelen en een hanenbalk. (figuur 40 en 41). Deze grenen spanten zijn met een pengat constructie aan de hanenbalken bevestigd, gebruik makend van een borst (figuur 41 rechts). De constructie bevat een nokgording gedragen door spantbenen en een spijkerplaat. Alhoewel er nu sprake is van gordingen gaat het hier toch om een sporenkap. De gordingen zijn recent aangebracht, vermoedelijk op het moment dat nieuw dakbeschoot en nieuwe dakpannen zijn aangebracht.

Figuur 38. Doorsnede over de breedte van het oude Raadhuis in 2019 (Monument in B.V., bewerking auteur). In de kapconstructies zijn de naoorlogse ondersteunende constructies van stalen balken buiten beschouwing gelaten. De kapconstructie van het achterhuis uit 1771 is gebaseerd op het enige overgebleven complete spant aan de rechterzijde van de kap.

Figuur 39. Doorsnedes van de kapconstructies met links een bouwtekening uit 1979 met een doorsnede (E-F) over de lengte van het voorhuis van het oude Raadhuis (RCE). Op de zolder zijn 8 spanten zichtbaar. Rechts een bouwtekening uit 1938 met de nieuwe situatie van de dwarsdoorsnede door het raadhuis. In het voorhuis mist een korbeel aan de rechterkant. Bij het achterhuis zijn de korbelen al verwijderd maar de schoren (rode cirkels) bij de kapvoet zijn nog aanwezig.

Figuur 40. De kapconstructie uit 1771 in het voorhuis met links een overzicht van de zolder met verschillende spanten met kreupele stijlen achter elkaar. Rechts is de kapconstructie boven de vloering zichtbaar met nokgording en spijkerplaat.

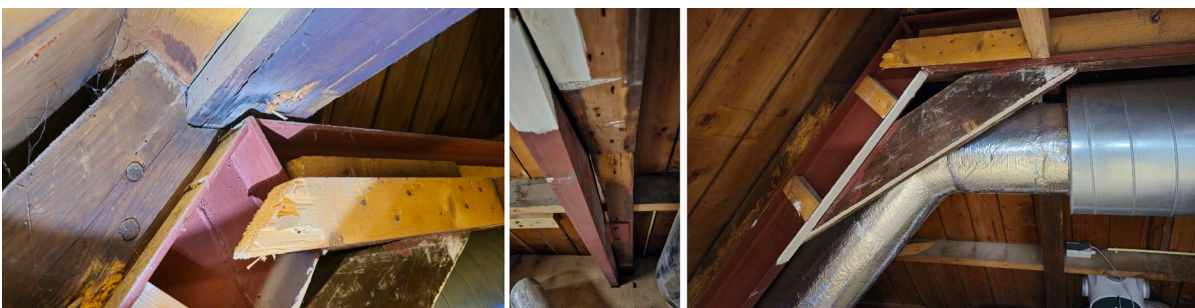
Figuur 41. Details van de kapconstructie van het voorhuis met links een detail van een kreupele stijl (ks) verbonden door een blokkeel (b) aan de borstwering. Rechts een detail van de aansluiting van de kreupele stijl (ks) op de spruit (s). Deze spruit is weer verbonden met de hanenbalk (hh). Kreupele stijl en hanenbalk zijn verbonden door een korbeel. (k)

Kapconstructie achterhuis

Bij het achterhuis is sprake van een sporenkap met een constructie die bestaat uit elf spanten van grenenhout. De constructie wijkt af van die van het voorhuis maar dat is niet zo vreemd, omdat het voorhuis een borstwering heeft en het achterhuis niet (figuur 42). De spanten bestaan uit spantbenen die van de muurplaat naar de nok lopen maar hier niet ondersteund worden door kreupele stijlen. Wel is hier sprake van een hanenhout gekoppeld aan het spanbeen met een korbeel en wordt de nokgording ondersteund door de spantbenen (figuur 43). Er zijn geen spijkerplaten aanwezig dit is waarschijnlijk het gevolg van de hanenbalken die op een hoger punt aanwezig zijn in tegenstelling tot de situatie bij het voorhuis. Behalve korbelen was er ook nog sprake van schoren die aan de spantbenen genageld waren. Hiervan zijn de inkepingen op het spantbeen nog zichtbaar (figuur 43 midden). Deze schoren of standzonen staan afgebeeld op de tekening uit 1938 maar niet meer in 1979 (figuur 39). Er zijn nu ingelaten gordingen en een stalen ondersteunende constructie aanwezig in de kap, deze zijn later aangebracht net als bij het voorhuis. Door het in 1938 verwijderen van alle korbelen op één na, zijn er verborgen telmerken zichtbaar geworden. Deze tel- of montagemerken zijn gehakte telmerken die met een rechte beitel zijn aangebracht (figuur 44). De spanten bevinden zich niet meer op hun oorspronkelijke plek want de telmerken bevinden zich in willekeurige volgorde. Op basis van het totaal van elf spanten en het zichtbaar zijn van tien telmerken betreft het laatste spant aan de rechterzijde telmerk XI en bevinden telmerk V en X zich nog op hun oorspronkelijke plek. Het spant uiterst rechts in de kap is het meest compleet met nog aanwezige korbelen (figuur 43).

Figuur 42. Kapconstructie van het achterhuis met links verschillende spanten achter elkaar met naoorlogse stalen ondersteuning. Rechts een overzicht van boven in de kap. De gordingen zijn vermoedelijk secundair aangebracht.

Figuur 43. Bouwhistorische details van de kapconstructie van het achterhuis met links de houten pennen waarmee de hanenbalk aan het spantbeen is bevestigd. In het spantbeen ingelaten is nog een fliering zichtbaar. In het midden is een spantbeen met de keep zichtbaar waar de genagelde schoor zich heeft bevonden.

Figuur 44. Twee voorbeelden van de gehakte telmerken in de kapconstructie van het achterhuis.

4.6 Interieur

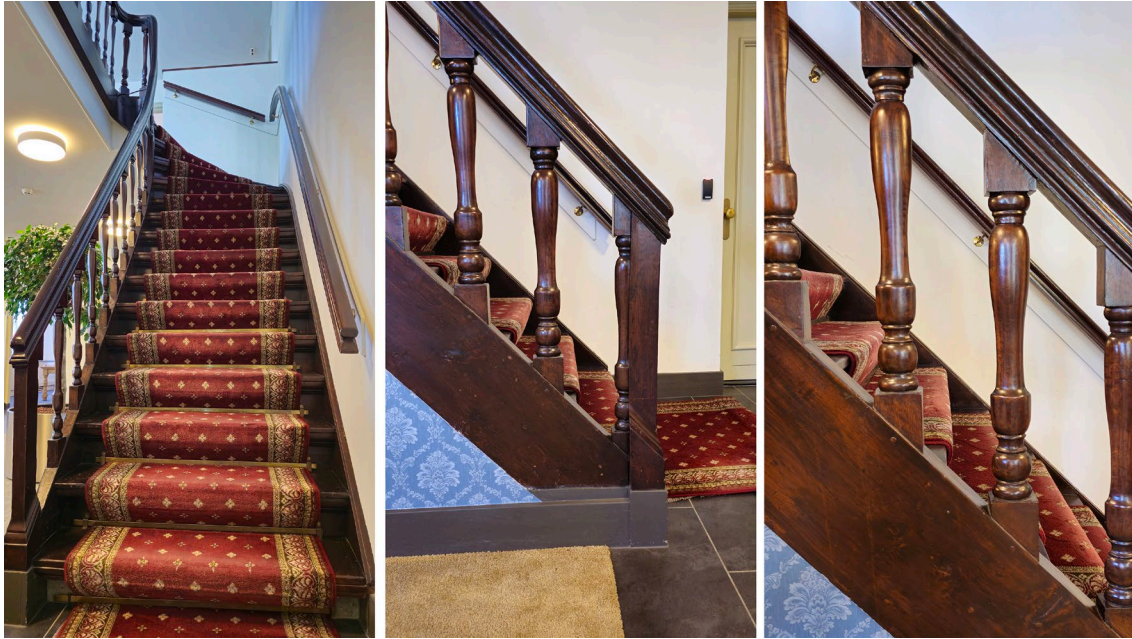
Begane grond

Ruimte 0.1

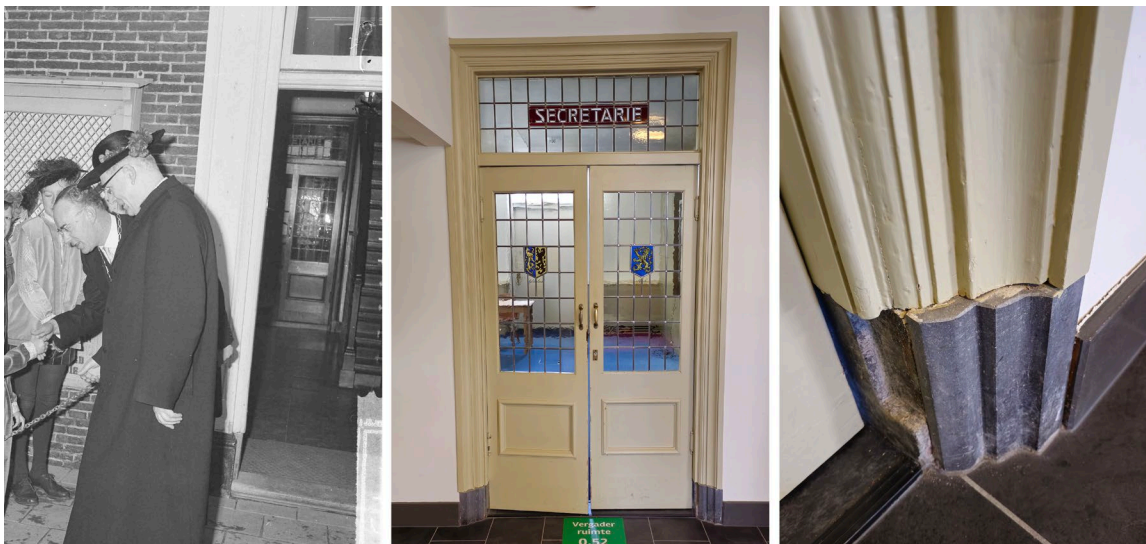
Ruimte 0.1 bevindt zich in het voorhuis direct achter de voordeur (figuur 45). De ruimte is ontstaan door het samenvoegen van de gang en de rechterkamer in 1979 toen het nieuwe gemeentehuis werd gebouwd. Het oude raadhuis ging hier een rol in vervullen zoals onder andere het gebruik van de oude raadszaal als trouwzaal. Vanuit deze ontvangsthall zijn meerdere ruimtes van het voor- en achterhuis te bereiken. Het enige overgebleven interieurelement uit de 18^e eeuw is de grote monumentale eiken trap die zich oorspronkelijk in de gang achter de voordeur bevond (figuur 46 en 47 links). De trap staat nu tegen de muur die zich bevindt tussen het voor- en achterhuis. In deze ruimte bevindt zich een dubbele deur met glas in lood en twee wapens van Nijkerk met daarboven de aanduiding secretarie, het enige nog overgebleven interieuronderdeel uit 1938 (figuur 47). Deze deur leidde in 1938 naar de daarachtergelegen secretarie. De houten omlijsting van de dubbeldeur dateert nog uit 1771. De natuurstenen neuten die genoemd worden in het bestek uit 1770 hebben zich overal op de begane grond bevonden. Verlaagd plafond, voorzetwanden, tegelvloer en de houten deuren en kozijnenlijsten dateren allen uit 2013.

Figuur 45. Overzichten van de ontvangsthall aan de voorzijde van het huis. Links de huidige situatie met een overzicht naar de voorgevel. Rechts een overzicht gezien naar het achterhuis met de monumentale 18^e -eeuwse trap en links daarvan de dubbele deur naar de secretarie uit 1938.

Figuur 46. De 18^e-eeuwse trap op de begane grond. Links een overzicht naar de verdieping. In het midden een detail van de trappaal met enkele trapbalusters. Rechts een detail waar de kleine houten pennen van de balusters en treden in de trapboom zichtbaar zijn.

Figuur 47. Bouwhistorische details van ruimte 0.1 met in het midden de dubbele deur met glas in lood. Rechts een detail van een deels beschadigde hardstenen neut uit 1771. Links een foto uit 1963 met kardinaal Alfrink op bezoek in Nijkerk, achter hem burgemeester J. Hoekstra. In de gang achter hen is de trap nog zichtbaar op zijn oorspronkelijke plek. Daarachter bevindt zich de deur naar de secretarie (NL-HaNA_2.24.01.03_0_914-9726).

Ruimte 0.2

Deze ruimte bevindt zich aan de voorzijde van het huis links naast de ontvangstruimte (figuur 48). In 1771 was hier de gelagkamer gelegen. Vermoedelijk bevond zich hier ook een schouw op de begane grond maar die is al voor 1938 verdwenen. De ruimte is nu kleiner omdat in 1938 hier een deel van is gebruikt om een kluis te maken. In een deel van die kluis is nu een invalidetoilet (ruimte 0.6) ondergebracht. Door het aanbrengen van die kluis ontstond er een kleine gang (ruimte 0.7) tussen de kluis en de linkergevel. Verlaagd plafond, voorzetwanden, vloer en houten deuren en kozijnlijsten dateren allen uit 2013.

Figuur 48. Overzichten van ruimte 0.2, de voormalige gelagkamer uit 1771. Links een overzicht naar de linkerzijgevel en rechts een overzicht in de richting van de ontvangsthal.

Ruimte 0.3

Deze grote ruimte bevindt zich links in het achterhuis (figuur 49). Deze ruimte is ontstaan in 1979 door het samenvoegen van meerdere ruimtes die bij de secretarie behoorde. In 1771 waren hier de keuken, de kamer naast de keuken met bedsteden en twee gangen gelegen. Het enige van belang zijnde interieuronderdeel is de van oorsprong 18^e-eeuwse schouw die uit de ruimte naast de raadzaal op de verdieping komt. Deze is hier in 1838 geplaatst ter vervanging van de grote keukenschouw. In 1938 had dat nog enige logica omdat men de keuken ombouwde tot een min of meer representatieve ruimte als secretarie. De tweedelige lage schouw is een, zoals Bolten het zelf noemt in het bestek, Engelse schouw met een schoorsteenmantel en een gestucte boezem (figuur 50). De schoorsteenmantel is van *blauwe gepolijsten Sosijnschen steen*, waarmee Bolten Blauwe arduinsteen of Escauzijnse steen bedoelde. De mantel bevat een gebogen lijst met een rocaille ornament centraal in het midden. Het is een goed voorbeeld van een eenvoudige en ingetogen laat rococoschouw die vanaf 1770 steeds meer voorkomt. Vanaf 1770 is er sprake van een geleidelijke overgang van sobere laat rococo schouwen naar neoclassicistische schouwen.

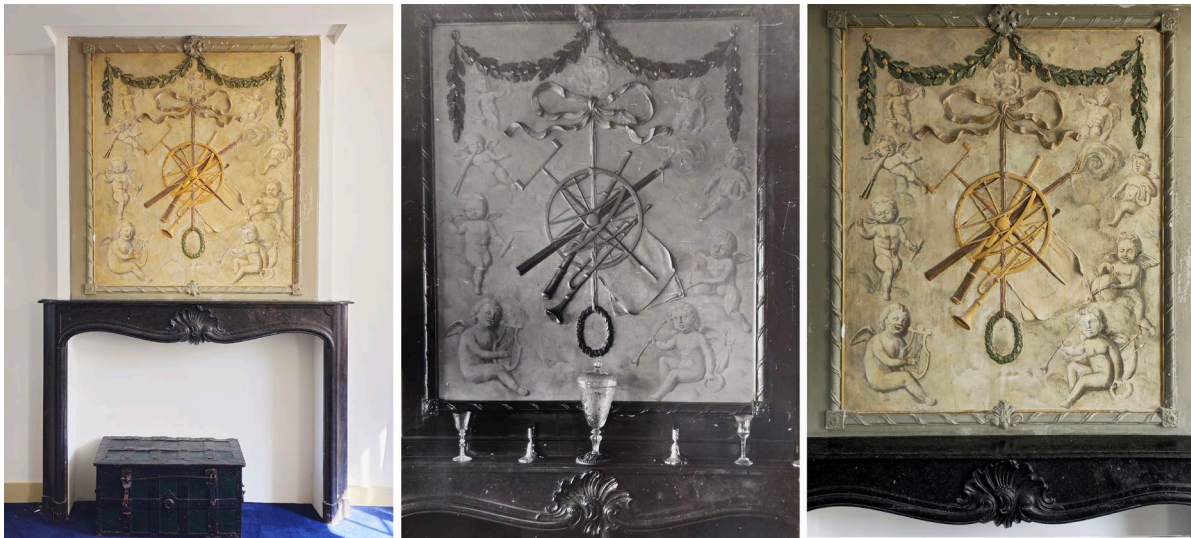
In het midden van de neoclassicistische schoorsteenboezem bevindt zich een door een guirlande van eikenbladeren bekroonde trofee met verschillende meetinstrumenten en een trompet aan een lint met strik. In tegenstelling tot de conclusies uit 2010 hoeft deze boezem niet per se later tot stand te zijn gekomen. Vanaf het midden van de jaren zestig werden namelijk de asymmetrische en weelderige curven en rocailles van de rococo, in toenemende mate getemperd. Zij werden asymmetrischer van opzet en steeds vaker voorzien van karakteristieke neoclassicistische elementen als guirlandes, vazen, strikken en linten.

Rondom de trofee is vermoedelijk in de 19^e eeuw een schildering van gevleugelde putti aangebracht. Deze al eens gerestaureerde schildering is in slechte staat. De restauratie is niet zo goed uitgevoerd, want allerlei details zijn verloren gegaan na de restauratie. Ten voorbeeld is een van de rechtse putti vergeleken met de toestand van voor de restauratie (figuur 51). De details zoals kin en hals zijn na restauratie volledig verdwenen, de vleugels hebben hun typerende knik aan de bovenzijde verloren en er is nu sprake van twee pijlen in plaats van een.

Het verlaagde plafond, de voorzetwanden, vloer en houten deuren en kozijnlijsten dateren allen uit 1979 en/of 2013.

Figuur 49. Overzichten van ruimte 0.3 in het achterhuis. Links een overzicht naar de rechterzijgevel Voor de wand bevond zich in 1938 de secretarie. Rechts een overzicht in de richting van de driezijdig gesloten linkergevel van het achterhuis. Aan die zijde bevond zich in 1771 de keuken.

Figuur 50. De Engelse schouw op de begane grond met links een overzicht van de huidige situatie. In het midden een reproductie van een prentbriefkaart, vermoedelijk uit de eerste kwart van de 20^e eeuw met de toestand van voor de restauratie (RCE 20166704). Rechts de huidige staat van de schildering na de restauratie.

Figuur 51. Details van een van de putti met links de situatie van voor de restauratie en rechts van na de restauratie.

Ruimte 0.4

Ruimte 0.4 bevindt zich in het achterhuis ter plaatse van de voormalige kelder en opkamer uit 1771 (figuur 52). Er is hier geen enkel interieuronderdeel van belang meer aanwezig. Het verlaagde plafond, de vloer, wandafwerkingen en grote pui zijn tot stand gekomen in 1979 en 2013. De wand tussen deze ruimte en ruimte 0.3 is in 1979 tot stand gekomen, maar heeft wel een vergelijkbare scheidingswand vervangen die net iets verder gelegen was.

Ruimte 0.5

Deze ruimte is het toiletblok op de begane grond dat zich grotendeel bevindt binnen de contour van de kluis uit 1938 (figuur 53 links en midden). Delen van de dikke kluismuur zijn nog bewaard gebleven. Alle afwerkingen zijn recentelijk tot stand gekomen en van geen belang.

Ruimte 0.6

Dit betreft het gangetje dat in 1938 is ontstaan door het plaatsen van de kluis (figuur 53 rechts). Alle moderne wand, plafond en vloerafwerkingen zijn van geen belang.

Figuur 52. Overzichten van ruimte 0.4 in het achterhuis met links gezien naar de achterzijde en rechts gezien schuin naar de voorzijde.

Figuur 53. Overige ruimtes op de begane grond van het voorhuis met links en midden de toiletruimte (0.5) op de plaats van een deel van de kluis uit 1938. Rechts het gangetje uit 1938 tussen de toiletruimte en de linkergevel.

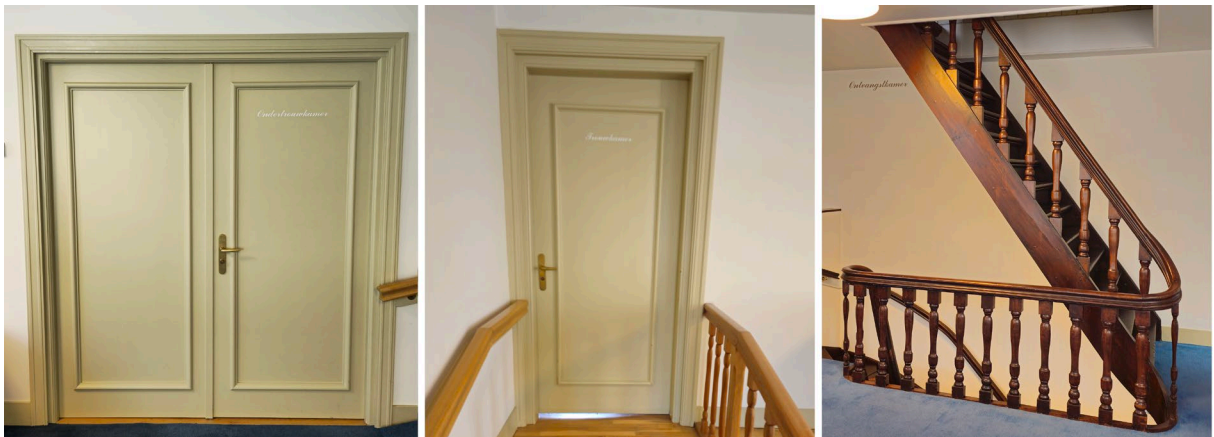
Verdieping

Ruimte 1.1

Ruimte 1.1 bevindt zich rechts in het voorhuis (figuur 54). De ontvangstruimte, vergelijkbaar met de ruimte hier recht onder, is ook ontstaan door het samenvoegen van de gang en de rechterkamer in 1979 toen het nieuwe gemeentehuis werd gebouwd. Vanuit deze ontvangsthal zijn meerdere ruimtes van het voor- en achterhuis te bereiken. Het enige overgebleven interieurelement uit de 18^e eeuw is de grote monumentale eiken trap (figuur 55). De houten omlijsting van de dubbeldeur naar de voormalige burgemeesterskamer (1.2) dateert uit 1979. De deur naar de trouwzaal is wel aangepast aan de historiserende huisstijl van 1979 maar dateert nog uit 1771. Verlaagd plafond, voorzetwanden, vloer, houten deuren en kozijnlijsten dateren allen uit 1979 of 2013.

Figuur 54. Overzicht van ruimte 1.1 in het voorhuis. Links een overzicht gezien naar de linkergevel en rechts gezien naar de rechtergevel.

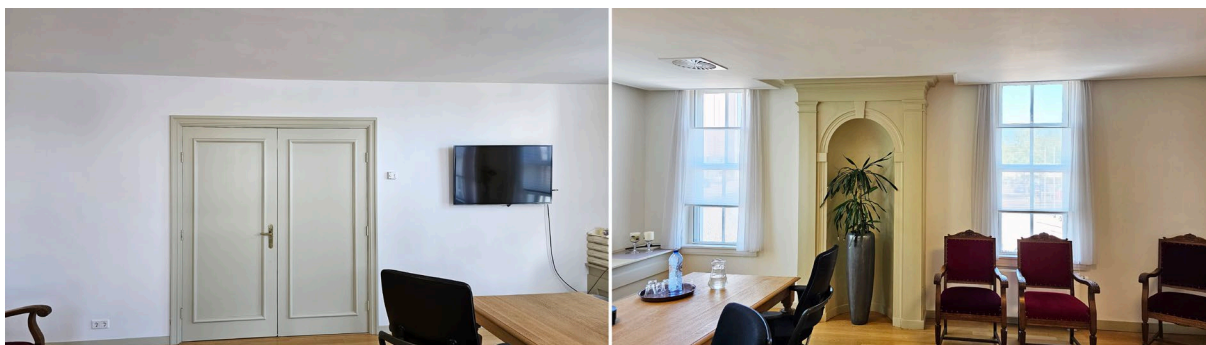

Figuur 55. Bouwhistorische details van ruimte 1.1. Links de gewijzigde dubbele deur die toegang geeft tot de voormalige burgemeesterskamer. In het midden de paneeldeur uit 1771 die toegang geeft tot de voormalige amptszaal. De paneeldeur is aan deze kant in 1979 aangepast aan de nieuw aangebrachte deuren verder in het gebouw. Rechts de monumentale trappartij op de verdieping.

Ruimte 1.2

Deze ruimte bevindt zich aan de voorzijde van het huis links naast de ontvangstruimte (figuur 56). Vanaf 1816 was hier de burgemeesterskamer gelegen. Deze kamer is de enige kamer in het voorhuis met zijn oorspronkelijke formaat uit de bouwtijd. Het enige resterende interieurelement is de kachelnis uit het einde van de 18^e - of begin van de 19^e eeuw. Deze bevindt zich centraal tussen de vensters in de linkergevel maar niet centraal in de kamer. Dit houdt verband met dat er hier (maar ook op meer plekken in het huis) al vanaf 1771 sprake was van geïntegreerde inbouwkasten vermoedelijk in combinatie met bedsteden. Centraal in deze kastenwand bevond zich de deur naar de voormalige amptszaal (figuur 57 links). De

kachelnis is erg strak uitgevoerd zonder enige profilering wat doet vermoeden dat de kachelnis al vroeg in de 20^e eeuw gerestaureerd is. Tegenover de kachelnis bevindt zich een dubbele deur aangebracht in 1979. Verlaagd plafond, voorzetwanden, vloer en houten deuren en kozijnlijsten dateren allen uit 2013.

Figuur 56. Overzicht van ruimte 1.2, de voormalige burgemeesterskamer met links de dubbele deur aangebracht in 1979. Rechts de kachelnis uit het begin van de 19^e eeuw met aan weerszijden de tweedelige vensters. Rechts is de lege ruimte zichtbaar waar ooit de inbouwkasten en mogelijk bedstedes aanwezig waren (vergelijk figuur 54).

Figuur 57. De (voormalige) burgemeesterskamer toen en nu. Links burgemeester van Reenen in 1923 aan zijn bureau voor de linkergevel. Links is nog net de kachelnis zichtbaar en achter de burgemeester bevindt zich de kastenwand met de doorgang naar de raadzaal in het midden (NL-HaNA 2.24.05.02_0_022-0107_1). Rechts de huidige situatie zonder de kastenwand die verwijderd is in 1979. Hier is ook goed het hoogteverschil tussen het voor- en achterhuis te zien.

Ruimte 1.3

De trouwzaal bevindt zich links in het achterhuis (figuur 58). Deze voormalige amptszaal is nog bijna geheel in zijn toestand uit 1771 - 1773. De zaal is toegankelijk via twee door grisailles bekroonde deuren aan de lange zijde en via een grote porte-brisée verbonden met een achterkamer. Dit paste in de 18e eeuw helemaal bij de groeiende behoefte aan twee representatieve vertrekken die onderling met elkaar in verbinding stonden. Afhankelijk van de grootte van het gezelschap konden een of beide ruimten worden gebruikt. De gasten moesten zich gemakkelijk kunnen bewegen van de voorruimte naar de achterzaal, zonder daarbij gebruik te hoeven maken van een gang. Een rijk gedecoreerde dubbele of letterlijk in tweeën gebroken deur, de *porte-brisée*, bood daarvoor de beste oplossing.¹⁸

De zaal is volledig betimmerd en bevat tien uit 1773 daterende geschilderde behangsels van de hand van de Naardense schilder Cornelis van Leeuwen. Deze panoramische schilderijen zijn de enige bekende van zijn hand. De schilderijen verbeelden verschillende aspecten uit de geschiedenis van Nijkerk. De zaal is

¹⁸ Koldewey 2001, p229

ook niet symmetrisch omdat bij de buitengevel sprake is van een evenwichtig ritme van de vensters en bij de tegenovergestelde wand het ritme juist wordt gedictieerd door de locatie van de deuren die de zaal ontsluiten. Daarvan kwam één deur vanuit de voorkamer waar die zich in het midden van de kamer bevond en de andere deur werd vanuit de centrale gang met trappartij betreden. De behangselschilderijen van Van Leeuwen hebben allemaal een hoogte van 2.43 m maar de breedte verschilt per schildering. De doeken bestaan allemaal uit verschillende aan elkaar gemaakte stroken doek. Tussen de stroken zijn duidelijk naden zichtbaar. Ook in het geval van een smalle strook is er soms sprake van een naad, terwijl die afstand makkelijk te overbruggen zou moeten zijn. Gebaseerd op drie stroken die van naad tot naad zichtbaar zijn, werden de behangsels opgebouwd uit stroken van circa breed 95 cm breed. Het vermoeden bestaat dat er een groot of mogelijk enkele grote doeken in stukken zijn verdeeld om te passen in de vakken in de betimmering. In 1990 zijn de geschilderde behangsels gerestaureerd door Leonoor Speldekamp, waardoor ze weer hun oorspronkelijke kleurenpalet kregen. Bij een van de geschilderde behangsels is geconstateerd dat er verschillende lapstukken zijn gebruikt. Of dit duidt op hergebruik of op een reparatie is niet geheel duidelijk.

Geschilderde behangsels met landschappen, met jachtscenes of gebouwen bleven de gehele 18^e eeuw populair. Vaak werden de betimmeringen, de schouw en de lambrisering uitgevoerd in donkere kleuren, dit versterkte de dieptewerking van de landschapsschilderingen.¹⁹ Hiervoor zijn aanwijzingen gevonden in het bestek uit 1770. In de zaal zelf zijn op meerdere plekken oudere verflagen onder het huidige oppervlak geconstateerd (figuur 63).

Evenals in de eerste helft van de 18^e eeuw werden ook na 1750 geschilderde behangsels in grote hoeveelheden toegepast. Gedurende deze decennia waren in het gehele land enkele tientallen behangselschilders met hun ateliers werkzaam. Cornelis van Leeuwen was een relatief onbekende behangselschilder uit Naarden. Hij kwam niet uit een van de bekende centra zoals Amsterdam en Den Haag of uit de steden Haarlem, Rotterdam of Dordrecht waar ook diverse schilders actief waren. De onderwerpen van deze behangselschilders liepen sterk uiteen. In het midden van de 18^e eeuw had men nog sterk de voorkeur voor arcadische en Zwitserse en Italiaanse berg- en rivierlandschappen, vaak voorzien van classicistische architectuur. Vanaf 1770 beperkte men zich niet langer tot het afbeelden van dit soort geïdealiseerde landschappen, maar werden dicht bij de werkelijkheid staande Hollandse landschappen geschilderd. In het geval van Nijkerk is duidelijk de omgeving van Nijkerk gebruikt als inspiratie. Ook geschilderde bovendeur- en schoorsteenstukken bleven tot het einde van de eeuw erg populair. Hierbij was een grote voorkeur voor illusionistische grisailles, zogeheten 'witjes' met allegorische of mythologische thema's.²⁰ Boven de deuren aan de westzijde van de trouwzaal zijn twee grisailles aanwezig, ook wel grauwtjes of witjes genoemd (figuur 61). Hoewel dit soort grisailles dus veelvuldig voorkwamen in de 18^e eeuw wordt hier vermoed dat het om 19^e -eeuwse grisailles gaat, mogelijk gemaakt door Van den Pol. Op de bovendeurstukken staan putti (naakte kinderfiguurtjes) afgebeeld. Grisailles zijn schilderstukken in witte en grijze tinten die diepte in de voorstelling suggereren. Het grauwtje boven de toegangsdeur van de trouwzaal is echter een latere kopie van het versleten origineel uit 1855.²¹

---

¹⁹ Koldewey 2001, p233

²⁰ Koldewey 2001, p272

²¹ Van Hooren 2013

Figuur 58. De trouwzaal op de verdieping met links een overzicht gezien naar de noordzijde van het pand. Rechts een overzicht richting de kamer en suite.

Figuur 59. Overzicht van de geschilderde behangsels aan de voorzijde van de amptszaal. Helemaal rechts is de beschildering links van de schouw met een geromantiseerd beeld van het uitzicht vanuit het amptshuis richting de Zuiderzee met de glasfabriek Padang aan de linkerkzijde.

Figuur 60. Overzicht van de geschilderde behangsels aan de achterzijde van de amptszaal. Helemaal links is de beschildering rechts van de schouw.

Figuur 61. De grisailles in de bovendeurstukken in de amptszaal.

De tweedelige lage schouw is een Engelse schouw met een schoorsteenmantel van Escauzijnse steen en een gestucte boezem (figuur 62 midden). De schouw is bijna identiek aan de schouwpartij die zich nu op de begane grond in ruimte 0.3 bevindt maar helemaal compleet. De schoorsteenmantel is van *blauwe gepolijsten Sosijnschen steen*, waarmee Bolten Blauwe arduinsteen of Escauzijnse steen bedoelde. De mantel bevat een gebogen lijst met een rocaille ornament centraal in het midden. Het is een goed voorbeeld van een eenvoudige en ingetogen laat rococoschouw die vanaf 1770 steeds meer voorkomt. vanaf 1760 is er sprake van een geleidelijke overgang van sobere laat rococo schouwen naar neoclassicistische schouwen. In het midden van de schoorsteenboezem bevindt zich het wapen van Nijkerk met daaronder de stad Nijkerk op een banier. Onder *de stad* stond voor 1816 *het ampt*.

Figuur 62. Details van het interieur van de voormalige amptszaal. Links de schilderijen van H.J.H. Buschenhenke uit 1937 aangebracht op de paneeldeuren uit 1771. In het midden de rococo schouw uit 1771. Rechts het glas-in-loodraam uit 1946.

De Bijbelse voorstellingen op de deurpanelen van de trouwzaal (figuur 62 links) zijn in 1937 geschilderd door H.J.A. Buschenhenke (1868 – 1938). Deze zijn niet aan een belangrijke bouwphase toe te wijzen.

Halverwege de raadzaal bevindt zich een glas-in loodraam dat in 1949 geplaatst werd in de raadszaal op initiatief van de oud-gijzelaars een gedenkraam, als blijvende herinnering aan de gijzeling van 1944. Het raam was ontworpen door Fok van Slooten, zelf één van de gegijzelden. (figuur 62 rechts).

Figuur 63. Bouwhistorische details van de amptszaal. Uiterst links een detail van de oorspronkelijke houten knien. Links een detail van een van de knieren uit 1771. Rechts een van de eenvoudige pilasters die vermoedelijk na 1771 zijn aangebracht. Uiterst rechts zijn tussen de vensters later toegevoegde platen zichtbaar van na de 18^e eeuw.

Figuur 64. Details van het globale kleuronderzoek. Links een detail van de buitenzijde van de rechtse deur van de amptszaal. Duidelijk is een blauwgrijze kleur waar te nemen. In het midden komen onder een kraal die nu een goudkleur draagt meerdere andere kleuren tevoorschijn van lichtblauw tot donker paarsrood. Rechts komt juist een goudkleur tevoorschijn onder de huidige crème witte verf.

Ruimte 1.4

Deze ruimte bevindt zich naast de raadzaal en maakte in 1771 deel uit van de kamer en suite (figuur 65). In zijn huidige toestand ontstaan in 1979 is er behalve de oorspronkelijke porte-brisée geen interieurelement van belang. Wel is dit de enige andere ruimte naast de raadzaal waar geen verlaagd plafond is aangebracht. Dit is ook niet mogelijk vanwege de zeer hoge porte-brisée hier aanwezig.

Figuur 65. Overzichten van ruimte 1.4 met links een overzicht gezien naar de rechtergevel en rechts met zicht op de porte-brisée die naar de raadzaal leidt.

Zolderverdieping

Op de zolderverdieping zijn nog enkele elementen zichtbaar die geen onderdeel uitmaken van de constructie (figuur 66). Het gaat om schoorstenen of daaraan gerelateerde elementen. De schoorsteen rechtsachter is interessant, omdat deze op historische foto's van voor 1938 afwijkt van de andere schoorstenen (figuur 66 midden). De schoorsteen wordt ook niet verslept of dit is in elk geval niet meer zichtbaar. Toch moet dit wel het geval geweest zijn aangezien de schouw zich hier tegen de zijgevel bevonden moet hebben. In het voorhuis is nog een complete verslepte schoorsteen aanwezig inclusief draagconstructie (figuur 66 links en rechts). Deze schoorsteen heeft ook een luik aan de zijkant.

Figuur 66. Overzichten van schoorstenen op de zolderverdieping. In het midden de rechter schoorsteen van het achterhuis en aan weerszijden daarvan de linker schoorsteen van het voorhuis.

4.7 Fasering

Op basis van de bouwgeschiedenis en de bouwhistorische beschrijving is een globale fasering opgesteld (zie figuur 67). De voorgevel bevindt zich aan de linkerkzijde.

Figuur 67. Faseringstekening op hoofdlijnen van het oude raadhuis (tekening auteur).

5 Intrinsieke waardestelling

5.1 Inleiding

Kolkstraat 27 betreft een Rijksmonument. Op basis van de redengevende omschrijving van het monument is een contextuele waardestelling tot stand gekomen (zie hoofdstuk 1.1). Het onderhavige rapport concentreert zich daarom op een intrinsieke waardestelling op basis van de fasering, de stedenbouwkundige context en de bouwhistorische beschrijving van gevels, constructie en interieur.

In het algemeen geldt voor Kolkstraat 27 dat de onderdelen die horen bij de twee belangrijkste fases van 1743 en 1770 tot en met 1773 een hoge intrinsieke waarde vertegenwoordigen. De onderdelen die horen bij de uitbreidingen van het stadhuis vanaf de jaren 70 zijn niet in deze rapportage onderzocht.

De verschillende waarden worden als volgt ingedeeld:

- Hoge intrinsieke waarde: deze elementen zijn van groot belang voor het karakter, structuur of de betekenis van het object. Deze elementen worden in blauw aangegeven.
- Positieve intrinsieke waarde: deze elementen zijn van ondersteunend belang voor het karakter, de structuur of de betekenis van het pand. Deze elementen worden in groen aangegeven.
- Indifferente intrinsieke waarde: deze elementen zijn van weinig of geen belang voor het karakter, de structuur of de betekenis van het object. Deze elementen worden in geel aangegeven.

De intrinsieke waarde van balklagen wordt aangegeven met een kruis.

De waardestelling wordt weergegeven op een waardestellingstekening die in samenhang met de beschrijving bekeken dient te worden (figuur 68). Vanwege het ontbreken van tekeningen van de zolder, wordt de intrinsieke waarde hiervan alleen in tekst weergegeven.

5.2 Exterieur

Van hoge intrinsieke waarde zijn alle gevels behorend bij de bouw van het eerste huis aan de Arkervaart in 1743 en de (ver)bouw tot amptshuis in 1771. Deze gevels inclusief houten kozijnen zijn nog in hun oorspronkelijke staat aanwezig. Het deurportaal uit 1770 exclusief de deur, vertegenwoordigt ook een hoge intrinsieke waarde. Het Amsterdamse voeglood halverwege de achtergevel en linker zijgevel daterend uit de bouwtijd is van hoge intrinsieke waarde. Hetzelfde geldt voor het lood boven de kozijnen uit 1771.

Van positieve intrinsieke waarde zijn de in 1979 en 2013 vervangen onderdelen, zoals de ramen met roede verdeling en natuurstenen onderdorpels. Deze onderdelen zijn wel uitgevoerd in een oorspronkelijke vorm en materialisatie. De tussen 1916 en 1938 aangebrachte voordeur heeft een positieve waarde. De in 1938 en 1979 dichtgezette vensteropeningen in de rechter zijgevel vertegenwoordigen een positieve intrinsieke waarde.

De in 1979, tegen de rechtergevel uit 1771, aangebrachte klampmuur vertegenwoordigt een indifferente intrinsieke waarde. Verder is in de rechtergevel van het achterhuis het grote venster op de begane grond van een indifferente intrinsieke waarde. Ditzelfde geldt voor de in 1939 en 1979 dichtgezette vensteropeningen in de rechtergevel op de verdieping.

5.3 Constructie

De boven de verdieping in de draagmuren opgelegde enkelvoudige balklaag, is van hoge intrinsieke waarde. Deze constructie dateert uit 1771. De bijbehorende kapconstructies van het voor- en achterhuis

dateren ook uit 1771 en zijn van hoge intrinsieke waarde. Hoewel de kapconstructie van het achterhuis erg is aangetast, vertegenwoordigen de deels ontmantelde spanten met zichtbare telmerken uit 1771 een hoge intrinsieke waarde op basis van het bouwhistorische belang.

De stevige muren van de voormalige kluis uit 1938, gelegen op de begane grond, hebben een positieve intrinsieke waarde.

5.4 Interieur

Begane grond

Op de begane grond zijn slechts twee interieuronderdelen van de belangrijkste bouwfase van 1771 van hoge intrinsieke waarde. Deze bevinden zich echter allebei niet meer op hun oorspronkelijke locatie en vertegenwoordigen daarmee uiteindelijk een positieve intrinsieke waarde. Dit betreft de monumentale trappartij en de schouw uit 1771 in ruimte 0.3 die allebei nog in hun geheel bewaard zijn.

De dubbele glas-in-looddeuren behorende bij de voormalige secretarie uit 1938 zijn van hoge intrinsieke waarde. Dit is het enige nog bewaarde interieuronderdeel van de fase uit 1938. De uit 1940 daterende tafel gemaakt voor de raadzaal maar nu aanwezig in de voormalige secretarie vertegenwoordigt een positieve intrinsieke waarde, de stoelen in die ruimte hebben een indifferente intrinsieke waarde.

Alle houten deuren zijn in 2013 vervangen door nieuwe deuren met een passende historiserende detaillering en daarmee van positieve intrinsieke waarde.

Van indifferente intrinsieke waarde zijn alle vloeren, vensterbanken, geprofileerde deklijsten en verlaagde plafonds op de begane grond. Deze zijn in 1979 of 2013 vervangen.

Verdieping

Van hoge intrinsieke waarde is de voormalige amptszaal uit 1771 inclusief de betimmeringen, de schouw, de behangselschilderijen uit 1773, de schilderijen op de schoorsteen en de grisailles uit het laatste kwart van de 18e eeuw of begin 19e eeuw en het glas-in-loodraam uit 1945.

Alle deuren in de amptszaal uit 1771, inclusief de porte-brisée deur naar de ruimte ernaast, zijn van hoge intrinsieke waarde.

De kachelnis in de voormalige burgemeesterskamer in het voorhuis vertegenwoordigt een hoge monumentwaarde.

De schilderijen op de deuren van de raadzaal zijn gemaakt in 1938. Deze kunnen niet gekoppeld worden aan een belangrijke bouwfase of aan een belangrijke gebeurtenis in de geschiedenis van Nijkerk, en vertegenwoordigen daarmee een positieve intrinsieke waarde.

De uit 1940 daterende stoelen gemaakt voor de raadzaal vertegenwoordigen een positieve intrinsieke waarde.

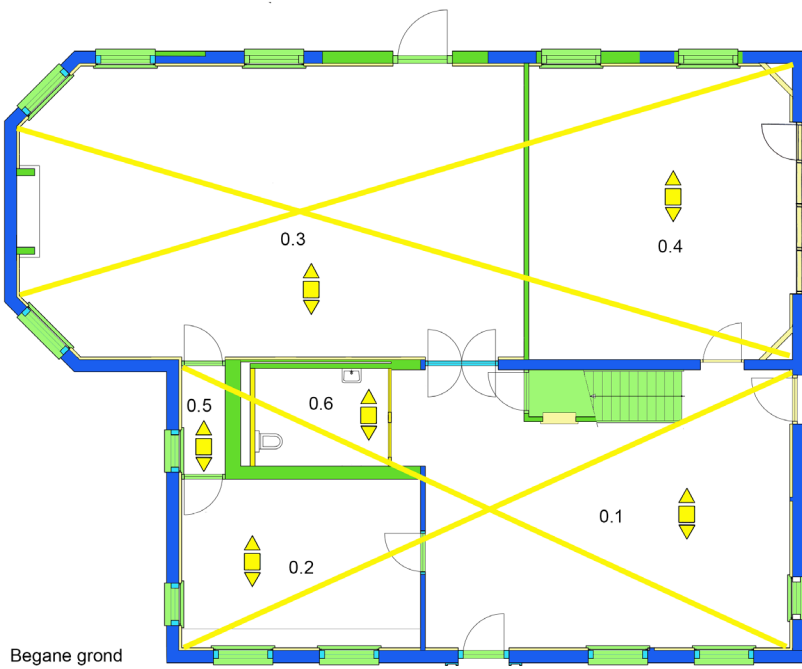
Op de verdieping zijn de 20^e -eeuwse wanden, vloeren en verlaagde plafonds van het voorhuis, van indifferente intrinsieke waarde. Dit geldt ook voor de rechterkamer in het achterhuis.

Zolderverdieping

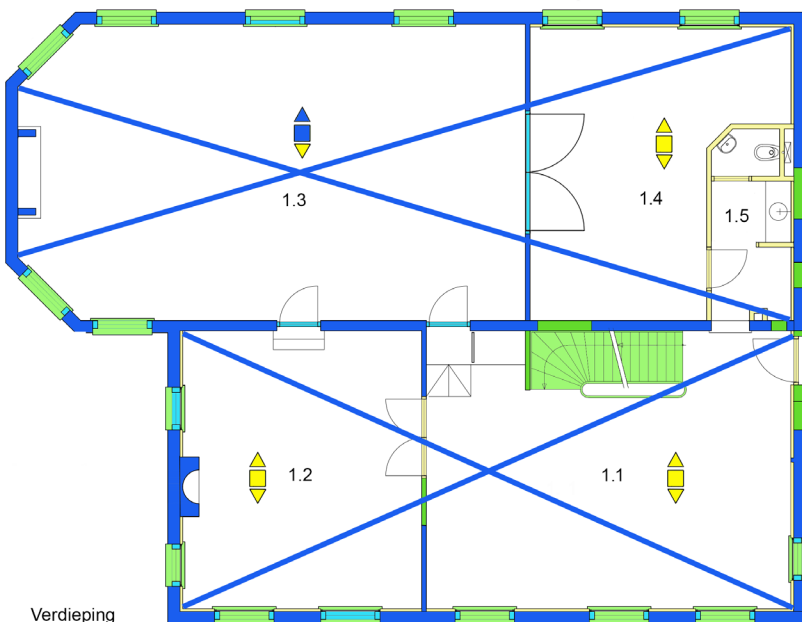
Alle resterende interieuronderdelen uit 1771 zijn hier van hoge intrinsieke waarde. Deze bestaan uit de nog volledig aanwezige verslepte schoorsteen inclusief luik aan de linkerzijde van de kap van het voorhuis en het resterende deel van de verslepte schoorsteen aan de rechterzijde van het voorhuis, inclusief de bewaarde ondersteunende constructie bestaande uit twee schuine balken.

De resten van de linker verslechte schoorsteen en de mogelijk verslechte rechterschoorsteen uit 1771 in de kap van het achterhuis zijn van hoge intrinsieke waarde.

Van positieve intrinsieke waarde is het centrale venster aan de voorzijde van de kap van het voorhuis.

Begane grond

Verdieping

waardestelling

- hoge intrinsieke waarde muren
- hoge intrinsieke waarde overig
- positieve intrinsieke waarde muren
- positieve intrinsieke waarde overig
- indifferente intrinsieke waarde muren
- indifferente intrinsieke waarde overig
- × waarde balklaag
- △ plafondafwerking
- wandafwerking
- ▽ vloerafwerking

Figuur 68. Waardestellingstekening van de begane grond en de verdieping van het oude raadhuis van Nijkerk, Kolkstraat 27 (tekening Monument in B.V., bewerking auteur).

6 Conclusie en advies

6.1 Conclusie

Op basis van de resultaten van het onderzoek, blijkt dat in het oude raad of amptshuis, Kolkstraat 27 te Nijkerk nog veel bouw- en architectuurhistorische waarden aanwezig zijn. Het historische raadshuis zoals we het nu kennen is in verschillende fases tot stand gekomen.

Het pand betreft een secundair tweebeukig dwarshuis dat in 1743 en 1770 tot stand is gekomen. De basis vormt een eenlaags huis dat in 1743 hier is gebouwd voor een particulier. Al zeer snel lieten de ambtsjonkers hun oog vallen op het pand om er behuizing voor de commissaris van de Vaart voor te creëren. Dit was ten gevolge van de verbreding, kanalisering en vernieuwing van de Arkervaart en het creëren van een haven. In 1744 werd het pand aangekocht door de amptsjonkers om het eerst te verhuren aan een particulier. Vanaf 1747 ging het pand dienen als het huis voor de Commissaris van de Vaart. In 1771 werd het pand verbouwd en vergroot tot het amptshuis door de Amsterdamse bouwmeester Jan Adriaanszoon Bolten.

Het vergroten van het ambtshuis paste helemaal in de ontwikkeling en groei van de economie van Nijkerk in de tweede helft van de 18^e eeuw en kan gezien worden als een uiting van de machtige positie en rijkdom van de ambtsjonkers in de gouden eeuw van Nijkerk.

Het pand is een rechthoekig tweebeukig dwarshuis van twee bouwlagen onder een met pannen gedekt schilddak. Het huis dat in zijn hoofdvorm gaaf bewaard is gebleven, heeft in 1937 en 1979 ingrijpende verbouwingen ondergaan. Alle gevels uit 1771 zijn gaaf bewaard gebleven behalve de achtergevel. Deze heeft door een verbouwing in 1939 en het vervolgens ongedaan maken van de wijzigingen, in 1979 een iets gehavend beeld gekregen. De rechtergevel wordt, door een halfsteens klampmuur uit 1979, aan het zicht onttrokken. In de achtergevel is een (historisch niet verantwoord) symmetrisch beeld gecreëerd. Dit symmetrisch beeld is er vrijwel zeker nooit geweest omdat er vanaf het begin een kelder is geweest en een woonhuis met bijbehorende faciliteiten zoals een keuken.

In 1938 was de structuur en het interieur uit 1770 -1773 nog intact. Bij het voorhuis zijn in 1979 grote aanpassingen aan de structuur en het interieur gedaan waardoor het oorspronkelijke beeld bijna niet meer te herkennen is. Een belangrijke rol hierbij speelt het verplaatsen van de monumentale trap.

Van belang is het onttrekken van de representatieve ruimte naast de grote zaal aan het ambtshuis in 1938. In deze ruimte waren dezelfde betimmeringen en behangselschilderijen aanwezig als in de raadzaal (ambtszaal). Hier was ook een grote Engelse schouw aanwezig (*Engelsche schoorsteen*) die zich nu op de begane grond bevindt.

De meest representatieve ruimte bevindt zich op de verdieping in het achterhuis. Hier is de voormalige amptszaal gelegen die dateert uit 1771. Het interieur werd naar de heersende smaak en mode geheel afgewerkt met stuc, betimmeringen en schouwen in Lodewijk XV of rococostijl. De tien schilderijen in de voormalige ambtszaal zijn van de hand van de relatief onbekende landschaps- en behangselschilder Cornelis van Leeuwen uit Naarden. Deze zijn in 1773 aangebracht geschilderde behangsels verbeelden deels geïdealiseerde landschappen met classicistische architectuur en deels dichter bij de werkelijkheid staande Nijkerkse landschappen.

Het amptshuis is het enige werk dat van de Amsterdamse bouwmeester Jan Jacobszoon Bolten bewaard is gebleven. Ditzelfde geldt voor de behangselschilderijen van Cornelis van Leeuwen. Van hem zijn ook geen andere schilderijen bewaard.

Bijna alle deuren in het ambtshuis zijn vervangen in 1979 en/of 2013. Alleen de deuren van en naar de voormalige amptszaal dateren nog uit 1771.

Het ambtshuis van Nijkerk maakt onderdeel uit van een ensemble van 18de -eeuwse gebouwen in de stad Nijkerk. Veel van deze panden zijn, net zoals het ambtshuis, door verbouwing van voorgaande huizen tot stand gekomen.

Alhoewel er met het interieur van het voormalige amptshuis niet zachtzinnig is omgegaan in de 20^e eeuw, is het belang van de oude amptszaal altijd onderkend. Dit heeft echter ook tot gevolg gehad dat hier een opeenstapeling van interieurelementen uit verschillende perioden tot stand is gekomen. Normaal gezien is de gelaagdheid van een historisch huis een groot goed maar in het geval van het amptshuis en dan met name de amptszaal doet de gelaagdheid afbreuk aan de hoge bouw- en cultuurhistorische waarde van het interieur uit 1770 - 1773. De gelaagdheid bestaat hier uit verschillende stijlen die op elkaar gestapeld zijn, maar bij elke toevoeging is de logica en leesbaarheid van de oorspronkelijke amptszaal verder uit beeld geraakt.

De kapconstructie van het achterhuis is aangetast door het verwijderen van de korbelen. Slechts één spant is nog inclusief korbelen bewaard gebleven. Echter door het verwijderen van deze korbelen, zijn de verborgen tel- of montagemerken uit de bouwtijd tevoorschijn gekomen, wat bouwhistorisch gezien van grote waarde is.

De 18e eeuw is een periode waarbij de oorspronkelijke traditionele kapconstructies langzaam overgingen naar een moderne kapconstructie met Verbeterde Hollandse spanten. Voordat deze transitie volledig voltrokken was, werden er (overgangs) hybride constructies gemaakt waarbij traditionele onderdelen als korbelen, flieringen en hanenhouten in combinatie met kreupele stijlen werden toegepast. Deze kreupele stijl werd toegevoegd aan de op de muurplaten rustende spantbenen, die van de zoldervloer bij de borstwering naar het spantbeen liepen. Deze toevoeging was de oplossing voor het probleem, dat ontstaan was door het niet meer beschikbaar zijn van *krommers*. Met normale schaargebinten was het niet mogelijk om de gewenste borstweringen te realiseren.²² Dit soort spanten zijn er met en zonder korbelen. Zantkuijl vermoedde een ontwikkeling van zonder korbelen naar met korbelen. Deze kapconstructie van het voorhuis lijkt identiek aan de kapconstructie van het niet meer bestaande pakhuis Oudezijds Achterburgwal 207 te Amsterdam.²³ Ook toont een tekening van de doorsnede van een woonhuis in Amsterdam uit 1773 dezelfde kapconstructie.²⁴ Vermoedelijk zijn deze sporenkappen met kreupele stijlen de voorgangers van gordingenkappen met een Verbeterd Hollands spant zoals we die uit de 19^e eeuw kennen.

De kapconstructie van het achterhuis vertoont grote overeenkomsten met een kapconstructie die de Amsterdamse stadsbouwmeester en tijdgenoot van Bolten, Abraham van der Hart maakte voor de Grootte Vleeschhal aan de Oudezijds Voorburgwal te Amsterdam in de tweede helft van de 18^e eeuw.²⁵ Daar waren echter geen schoren aangebracht aan de onderzijde van de spantbenen zoals in Nijkerk wel het geval is.

---

²² Janse 1989, p260

²³ Zantkuijl 2007, p46

²⁴ Janse 1989, p260

²⁵ Zantkuijl 2007, p45

Beantwoording van de onderzoeksvragen

- Welke gegevens met betrekking tot het onderzoekspand zijn al bekend?

Het voormalige Ambts- of Raadhuis van Nijkerk is een tweebeukig dwarshuis dat zich bevindt net ten zuidoosten van de kolk van de ArkerVaart. Oorspronkelijk gebouwd als woonhuis aan de vaart in 1743 en vervolgens verbouwd door Jan Bolten in 1771 in opdracht van de Ambtsjonkers. Vanaf 1795 tot 1979 vervulde het gebouw de functie van raadhuis van Nijkerk. Daarna fungeerde het pand tot 1990 als vergaderzaal van het gemeentehuis.

- Wat is de bouwhistorische waarde van het onderzoekspand?

Het pand is vooral van belang vanwege de structuur, vorm, materialen en interieuronderdelen van 1743 tot en met 1773. Dit was een periode waarin er maar weinig gebouwd is in Nederland, maar waarin de stad Nijkerk zijn Gouden Eeuw beleefd.

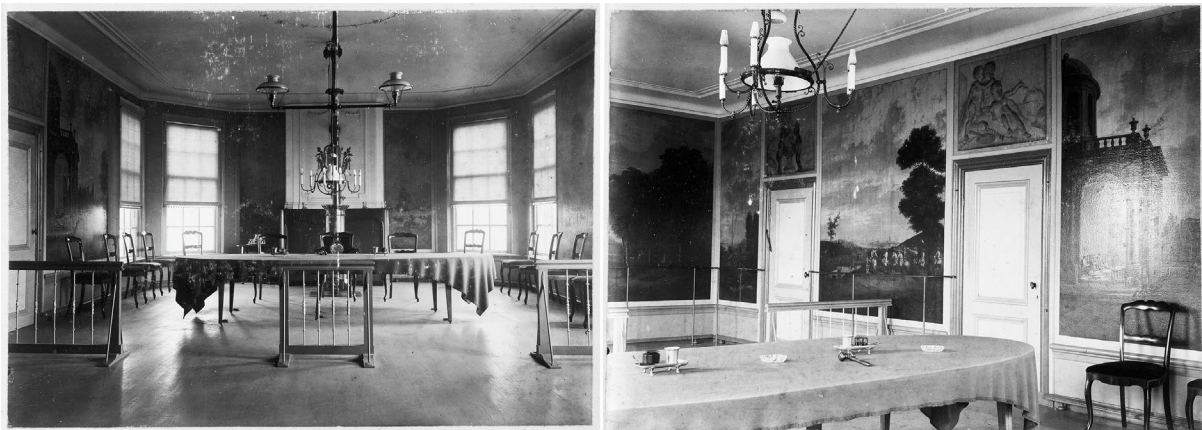
Van bijzonder belang is het zeldzame voorbeeld van het gebruik van een voeglood in de gevel, buiten Noord-Holland. Trademark van Amsterdamse architecten in deze periode.

Van belang zijn de aangetroffen verborgen telmerken van de kap van het achterhuis uit 1771.

- Wat is de architectuurhistorische waarde van het voormalige Ambtshuis van Nijkerk?

Het pand is van algemeen belang als voorbeeld van een Ambtshuis in de derde kwart van de 18^e eeuw uitgevoerd in een deels Lodewijk XV en neoclassicistische bouwstijl en op basis van de afleesbaarheid van de fasering en ontwikkeling door middel van materiaalgebruik en architectuurstijl.

Als belangrijk en enig overgebleven voorbeeld van een gebouw in het kleine, doch belangwekkende oeuvre van de 18^e -eeuwse landmeter en bouwmeester Jan Jacobszoon Bolten.

Figuur 69. De Amptszaal aan het begin van de 20^e eeuw nog voor de toevoegingen uit 1938 en 1946. Links een overzicht naar het noorden met de driezijdige afsluiting (RCE 20166706). Rechts een overzicht naar het voorhuis (RCE 128194).

6.2 Advies

Toekomstige bouwplannen dienen zodanig uitgevoerd te worden dat aantasting van de elementen met hoge intrinsieke waarde wordt voorkomen. Geadviseerd wordt de structuur van het pand intact te laten en geen aanpassingen te doen aan de voorgevel, kapconstructie en interieur met een hoge intrinsieke waarde.

Verder wordt geadviseerd om onderzoek te doen naar de fasering en de oorspronkelijke kleurstellingen van de interieuronderdelen van de oude amptszaal uit 1771 - 1773. In het bestek uit 1770 worden verschillende kleuren benoemd. Aansluitend hierop is duidelijk dat de schouw op de begane grond zich in slechte staat bevindt. Een restauratie zou aangegrepen kunnen worden om de eerdere (enigszins mislukte) restauratie ongedaan te maken, waarbij de gevleugelde putti weer hun details terug kunnen krijgen.

Overwogen kan worden om de structuur en leesbaarheid van het oorspronkelijke ambtshuis weer terug te brengen. De logica binnen het gebouw is verloren gegaan door de verbouwing van 1938 en vervolgens in 1979 toen het oude raadhuis onderdeel ging uitmaken van een groot gemeentehuis. Door het terugbrengen van de oorspronkelijke structuur uit 1771 wordt er bijgedragen aan een beter begrip van de ruimtes en structuur met een 18^e -eeuwse oorsprong. Dit geldt ook voor het terugplaatsen van de, nu geïsoleerde en zonder historische context, monumentale trappartij en schouw op de begane grond. Door het terugplaatsen van deze twee interieurelementen krijgen deze elementen weer een hoge intrinsieke waarde.

Verder kan dit ook nog gelden voor de niet meer aanwezige interieurelementen. Hieronder vallen de oorspronkelijke geïntegreerde bedstedes en inbouwkasten op de begane grond en de verdieping van het voorhuis. De hele symmetrie (structuur) van deze kamers was gebaseerd op het plaatsen van bedstedes en inbouwkasten. Hierdoor kunnen de vensters en schoorsteenschouwen weer onderdeel uitmaken van een beter passend symmetrisch beeld.

Tenslotte wordt geadviseerd om een discussie te starten over wat de kernwaarde is van de huidige trouwzaal en voormalig amptszaal. In plaats van de lappendeken van stijlen die de amptszaal is geworden, is het zaak om een duidelijke en heldere restauratievisie te ontwikkelen. Te denken valt aan een onderzoek naar een andere plek voor de schilderijen op de deuren uit 1937. Hetzelfde geldt voor het glas in lood raam uit 1946. Hoewel de relatie tussen raam en locatie duidelijk is, kan toch onderzocht worden of er een mogelijkheid is om dit raam te (her) plaatsen. Te denken hierbij valt aan de ruimte achter de porte-brisée, waar nu geen oorspronkelijke betimmering en schilderijen aanwezig meer zijn. Vanuit bouw- en interieur historisch oogpunt draagt het glas-in-loodraam niet bij aan de symmetrie en leesbaarheid van deze unieke 18e -eeuwse amptszaal.

Literatuur

- Bloemink, J.W., 2011. *Stadhuis van Nijkerk, bouwhistorische verkenning en waardstelling*.
- Dunk, H. von der, 2013. *De Amsterdamse bouwmeester en landmeter Jan Jacobszoon Bolten (1738 – na 1811)* Bulletin KNOB.
- Enderman, M., 2021. *Loden lijsten. Voeglood in gevels van voor 1900*. In Nieuwsbrief Bouwhistorie nr. 70. Raalte.
- Haslinghuis, E.J. & H. Janse, 2005. *Bouwkundige termen, Verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie*. Leiden.
- Hagoort, W. 2018. *Het hoofd boven water, de geschiedenis van de Gelderse zeepolder Arkemheen, gemeenten Nijkerk en Putten 1356 (806) – 1916*.
- Janse, H., 1989. *Houten kappen in Nederland 1000 – 1940*. Bouwtechniek in Nederland 2. Delft.
- Roos, J. en T. de, 1995. *Gemeentehuizen in Gelderland, van Aalten tot Zutphen*. Groningen.
- Stenvert, R., 2000. *Monumenten in Nederland, Gelderland*. Zwolle.
- Zantkuijl, H.J., 2007. *Bouwen in Amsterdam*. Amsterdam

Websites/Digitale bronnen

- beeldbank.cultureelerfgoed.nl (RCE)
- gelderlandinbeeld.nl (GIB)
- geldersarchief.nl (GA)
- hetutrechtsarchief.nl (HUA)
- nationaalarchief.nl (NA)
- archieff.amsterdam.nl (AA)
- zuiderzeemuseum.nl (ZZM)

Colofon:

Titel: Ambtshuis te Nijkerk, bouwhistorische verkenning met waardestelling.

Versie: 14-07-2025

Auteur: T.P. van Rooij

Projectcode: NKKSH

Bestandsnaam: NKKSH_14072025

Van Rooij Bouwhistorie & Erfgoedadvies

Sint Antonielaan 178

6821 GL Arnhem

mail@vanrooijbouwhistorie-erfgoedadvies.nl